

Turkish Studies Language and Literature

Volume 14 Issue 3, 2019, p. 1023-1049

DOI: 10.29228/TurkishStudies.23287

ISSN: 2667-5641

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 01.06.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 10.08.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (22.07.2019)-Referee 2 (23.07.2019)

This article was checked by intihal.net.

ÇOCUK KİTAPLARINI ÇÖZÜMLEMEYE YÖNELİK BİR UYGULAMA: SAMED BEHRENGİ VE KÜÇÜK KARA BALIK ÖRNEĞİ*

Seyit ATEŞ** - Kasım YILDIRIM*** - Fatih Çetin ÇETİNKAYA****

ÖZ

Bu araştırmada bir edebî eseri çözümlenmeye yönelik örnek bir uygulama yapılmıştır. Araştırmada Samed Behrengi'nin Küçük Kara Balık (KKB) isimli eserini çözümlenmek amacıyla Wolf'un (2004) önerdiği çoklu bakış açısından yararlanılmıştır. Bu çerçevede eserin genetik, formal, metinlerarası, dönüşümsel ve sosyo-kültürel açılardan çok boyutlu bir çözümlenmesi yapılmıştır. Genetik bakış açısıyla yazarın eseriyle kendi yaşamı ve kişisel (genetik) özellikleri arasında benzerlikler bulunduğunu söylemek mümkündür. Yazar hayallerini, beklentilerini, amaçlarını ve umutlarını LBF'ye de yansıtmıştır. Formal bakış açısıyla bakıldığında her bir karakterin gerek fiziksel gerekse psikolojik özellikleri metinde açık ve net bir biçimde ortaya konulduğu söylenebilir. Çocuklar özdeşim kuracakları, benzemeye çalışacakları ya da karşısında yer alacakları karakterlerin niteliklerini kolay bir şekilde tespit edebilirler. Metinlerarası bakış açısıyla LBF'nin, yazarın diğer eserlerinden izler taşıdığını söylemek mümkündür. Dönüşümsel açıdan Küçük Kara Balık, ana karakterin karşı karşıya kaldığı durumlar ve bu durumlarda verdiği tepkiler yönünden okuyucunun kendi yaşamıyla bağ kurabilmesine olanak sağlayacak nitelikte bir eserdir. Sosyo - Kültürel açıdan eser yazıldığı dönemin sosyal ve siyasal ortamını anlatmaktadır. Yapılan çözümlenmeler ve alanyazındaki ilgili diğer araştırmalar eser üzerine çok farklı okumalar yapılabileceğini göstermektedir. Okumaların bu denli çeşitli oluşu ve üretilen anlamlar

* 17. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur. 11-14 Nisan, 2018

** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, E-posta: seyitates@gmail.com

*** Doç. Dr., Muğla Üniversitesi, E-posta: dogukanepsilon@gmail.com

**** Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, E-posta: fatihcetincetinkaya@gmail.com

dikkate alındığında eserin hitap ettiği hedef kitlenin yaş aralığının orantılı olarak genişlediği görülmektedir. Eğitim ortamları açısından düşünüldüğünde bu noktada öğretmenin sorması gereken temel soru “Bu deneyimden benim öğrencilerimin öğrenmesini istediğim şey nedir?” sorusudur. KKB gibi eserlerin farklı yönleriyle ele alınıp işlenebilmesi için yetişkin rehberliğinde etkileşimli okumalar yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu da ancak edebî eserlerin öncelikle yetişkinler tarafından bilinçli olarak incelenmesi ve bu araştırmada örneklendirildiği gibi farklı bakış açılarıyla eleştirilmesiyle mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, çocuk kitapları, çözümleme.

AN IMPLEMENTATION FOR ANALYZING CHILDREN’S BOOKS: SAMED BEHRENGI AND EXAMPLE OF LITTLE BLACK FISH

ABSTRACT

This current research aims to provide an example of how to analyze a children’s literature text. In order to analyze this book, the multiperspective strategy which was developed by Wolf (2004), was used. In this strategy, the literature text was analyzed by formal, genetic, intertextuality, transactional, and socio-cultural dimensions. From genetic perspective it is possible to say that there are similarities between the author’s work and his / her personal and genetic characteristics. The author reflected his dreams, expectations, goals and hopes to Little Black Fish (LBF). Given formal viewpoint it can be say that both the physical and psychological characteristics of each character are clearly defined in the text. Children can easily identify the characteristics of the characters they will identify, try to resemble, or be opposed to. From intertextual perspective it is possible to say that LBF has traces of other works of its author. It is also possible to establish intertextual interest among works written by different authors. From perspective of transactional criticism it can be say that, LBF is a work that will enable the reader to connect with his / her own life in terms of the situations that the main character is confronted and the reactions it gives in these cases. Sociocultural perspective focuses on political, social and historical dimensions. From this perspective LBF describes the social and political environment of the period in which it was written. Analyzes and other related researches in the literature show that many different readings can be made on the work. Considering the variety of readings and the meanings produced, it is seen that the age range of the target group addressed by the work has expanded proportionally. In terms of educational environments, the basic question the teacher should ask at this point is the question “What do I want my students to learn from this experience? There is a need for adult-guided interactive readings to be addressed and handled in different aspects of works such as LBF. This will only be possible when the literary works are first examined by the adults consciously and criticized from different perspectives as exemplified in this study.

STRUCTURED ABSTRACT

Implementing classroom activities mostly based on texts in the textbooks (Ates, 2011), and taking into account of low-level activities with limited perspectives constrain deriving meaning (Wolf, 2004), make the student become passive readers, and do not make a contribution to the development of high-level thinking skills. Thanks to these reasons, children's literature and how to analyze children's literature with regard to different perspectives of theorists provide multiple ways to be followed. Given the related literature, the main thoughts covering the present research can be summarized as follows:

- The textbooks and the activities based on the texts are inadequate for making meaning (Ates, 2011; 2013).
- Considering the historical development of reading and comprehension, making meaning needs to be enriched (Pearson, 2009).
- The effects of children's literature in an individual's development of academic, social, and personal increase (Akyol, 2011; Ates, 2013; Lynch-Brown & Tomlinson, 1999).
- The practice dimension of children's literature is lack (Ailiç-Songoren, 2011; Kolac, Demir ve Karadag, 2012; Mert, 2016; Maltepe, 2009; Sever, 2007b).
- Approaching children literature with a limited perspective with regard to the enrichment of making meaning is criticized (Wolf, 2004).

In this framework, this current research aims to provide an example of how to analyze a children's literature text. For this, the book, which is entitled *Küçük Kara Balık* (Little Black Fish), which was written by Samed Behrenği, was used.

Multidimensional Analyzing Process of Little Black Fish (LBF)

In order to analyze this book, the multiperspective strategy which was developed by Wolf (2004), was used. In this strategy, the literature text was analyzed by formal, genetic, intertextuality, transactional, and socio-cultural dimensions. According to the genetic dimension, it needs to be looked at the writer's life, the characteristics of the period which the writer lived, the dreams of the writer, and the origin of the writer in order to understand the text. In formal dimension, the meaning appears only in text's language. Text structures should be considered. In other words, it is never possible to know exactly what an author has put forward the work. In terms of intertextuality, comparison and comparison of other texts written by an author or other texts or media texts in the same style/theme is important in revealing the nature of the work. From a transactional point of view, text is not an object or an ideal formation. The original text develops during the combination of reader and text. The reader creates a whole new text by bringing his / her life experiences to the text of the guide. The socio-cultural perspective requires the study of the work in terms of all perspectives.

Little Black Fish from Genetic Perspective

It is possible to say that there are similarities between the author's work and his / her personal and genetic characteristics. The author reflected his dreams, expectations, goals and hopes to LBF. It is understood that Behrenği has a libertarian personality structure that investigates, interrogates, always carries the excitement of learning something new, and never leaves its hopes. It is also possible to see the end of the river and what kind of a place the sea is, the life in the place where it lives and whether it is any other kind of life. In the book, imagination, curiosity, courage, determination and evil struggle were intertwined and the life philosophy of the writer was reflected on a fish character. The character in the author and the work has been identified so much by the readers that the book is considered to be the cause of the death of Behrenği (Ertan, 2011).

Little Black Fish from Formal Viewpoint

In this type of criticism, the text is focused on and the work is evaluated according to some criteria. This approach is also called "New Criticism" (Kadizade, 2011; Zaric, 2014). In this point of view, the internal structure features of the work are more prominent. Even though there are some differences in the literature, Sever (2007b) generally describes the dimensions of language and expression, heroes, subject, theme and message as elements that can be considered in the evaluation of the internal structure of the texts. In this framework, LBF was analyzed both in terms of language, expression, character, subject, theme and message.

Main and Supporting Characters: Little Black Fish is the main character in the story. He is curious, courageous, knows what he wants, who is asking, questioning, criticizing, emancipating and representing an autonomous character. Both the physical and psychological characteristics of each character are clearly defined in the text. Children can easily identify the characteristics of the characters they will identify, try to resemble, or be opposed to.

Setting: The story begins at the stream and ends at the sea. The change of setting in the form of river-lake-sea points to a path leading from the known to the unknown.

Conflict: The question "Is a more meaningful life possible?" and the thought of searching for it constitute the basis of the conflict in the story.

Topic: The subject of this work can be expressed as "the journey to see the end of the creek where a small fish lives with its curious and boldness, which is overwhelmed by the way of life"

Theme: For a purpose-a meaningful life and freedom in this work-to fight can be expressed as the main theme of the work.

Main Idea: The main idea that can be removed from the story is that we should not give up our dreams / dreams for a purpose at all costs.

Language Expression: The author used a simple, short and fluent language. The work is generally in accordance with the principle of ad relative to the "child" in terms of language and expression, but

some imaginary expressions may force the child reader to produce meaning.

Content: When evaluated in terms of content; it can be said that LBF guided children to think, question, to interpret, to wonder, to dream and to fight.

Little Black Fish from Intertextual Perspective

The intertextual perspective requires establishing interests in various aspects between the previous works and the present work. The view that literary texts are interrelated and continue to influence each other is the basis of this perspective.

LBF has traces of other works of its author. In this work, Samed Behrengi describes the LBF, which is set on the adventure to be free in pursuit of his dreams, rather than the life style and goals imposed by the system and the society formed under his influence. Curiosity, courage, cautiousness, lying, being outspoken, using mind, being self-sacrificing, critical perspective, autonomy, authority, determination, benevolence, companionship, unity and solidarity, researching, arrogance concepts such as non-submission, excitement, freedom, honesty, beauty-ugliness, happiness-unhappiness, meaning of life, questioning the built-in, and the other. When the other works of Behrengi are examined, it can be seen that many of the concepts mentioned here are also written in other works of the author.

The author's works include Richard Bach's "Seagull Jonathan Livingston", Ceyda Gunalp's "I Put It Hereé", Colin McNaughton's "An Ordinary School Day", and Jean Paul Mongin's "Death of the Wise Socrates". It is also possible to establish intertextual interest among works written by different authors.

Little Black Fish from Transational Perspective

In transational criticism, the process takes place between the reader and the text. In this type of criticism, the reader is expected to evaluate the work in the light of his life experiences. The reader reflects his life experience to the text. In the eyes of the reader while reading the text, his unique experiences come alive (Wolf, 2004).

LBF is a work that will enable the reader to connect with his / her own life in terms of the situations that the main character is confronted and the reactions it gives in these cases. Cakir (2016) states that the KBB is now remembered as a mix of fear and courage for children in the eighties, which is probably a mixture of fear and courage. Assuming that a mother who could not realize her dreams with a mother who lost her son in a political conflict in the 1980s and had not broken the shell, the reactions of the two would probably be different. In the life of a reader who identifies himself with the character, it is possible that he will meet people who have the characteristics of other characters in the story or to see / observe people of that nature.

Little Black Fish from Sociocultural Perspective

This type of criticism focuses on political, social and historical dimensions. Power and authority are key concepts and the hidden assumptions of the text. It focuses on the conditions of the period,

social structure and how the psychology of that society is reflected in the text. The author reflects the reality in his works (Wolf, 2004).

Those who live happily where they live do not go into search. The social structure, traditions, beliefs, dogmas and pressures of the region in which the author lives are disturbing the author, questioning the conditions in which the author lives and dreaming of a better life. It describes the social and political environment of the period in which it was written. These features are actually in most societies. A new and risky idea may be repulsive, intimidating or dangerous. Characters that represent the environment or power and authority, as in the KBB, may negatively respond to this situation. It is understood from this view that the society in which the author lives is dominated by oppressive and prohibited understanding. In this kind of society, which should not be discussed, even talked about the criminal matters can result in death in the work of both the LBF and the author's suspicious death of itself has been evidenced.

Conclusion

In the research, Samed Behrengi's "Little Black Fish" was evaluated in a multidimensional manner by Wolf (2004). Analyzes and other related researches in the literature show that many different readings can be made on the work. Considering the variety of readings and the meanings produced, it is seen that the age range of the target group addressed by the work has expanded proportionally. In terms of educational environments, the basic question the teacher should ask at this point is the question "What do I want my students to learn from this experience?"

According to Wolf (2004), each approach has its advantages and disadvantages. The author of a genetic perspective, the text of formal perspective, the intertextual perspective, other related / related texts, the transformational perspective, among other things, requires the reader to take into account the socio-cultural perspective, the social structure in the context of power and authority, the prominent ones, and those put into the background. The most important function of children's literature is to give children love and habit of reading. The way to do this is to bring together qualified books suitable for children's levels and pass through conscious practices. It is the responsibility of parents, teachers and teachers to select and share effectively with children. There is a need for adult-guided interactive readings to be addressed and handled in different aspects of works such as LBF. This will only be possible when the literary works are first examined by the adults consciously and criticized from different perspectives as exemplified in this study.

Keywords: Children literature, children boks, analyzing.

Giriş

Okumanın tarihi gelişim süreci incelendiğinde okumaya ilişkin pek çok tanım yapıldığı, bu tanımlamaların da okuma sürecine yönelik geliştirilen yaklaşım ya da modellerden etkilendiği görülmektedir. Her yaklaşım ya da model önceliklere eleştirel olarak yaklaşmış, okumaya ilişkin daha geniş ve kabul edilebilir bakış açılarının gelişmesine katkı sağlamıştır. Okuma sürecine yönelik bu

farklı bakış açıları kimi zaman metni kimi zaman okuyucuyu ön plana çıkarırken daha sonraları bağlamın da bu süreçte etkili olduğu üzerinde durulmuştur.

Okuma süreciyle ilgili tartışılan bir diğer konu anlamın kaynağı ile ilgilidir. Rosenblatt (1978; 2004) anlamın kaynağının okur, metin ve bağlam arasında gerçekleştirilen etkileşim sürecinde gizli olduğunu ifade etmektedir. Bu anlayışa göre oluşturulan anlamı tek başına okurun, metnin ya da bağlamın karşılaması mümkün değildir (Lenski, 1998). Çünkü yeni bir metin oluşturulmuştur ve bu öğelerden herhangi biri tek başına oluşturulan yeni metni karşılayamaz. Dolayısıyla bu öğelerden herhangi birinde gerçekleşecek değişiklik, oluşturulacak anlamın değişmesine sebep olacaktır. Ancak yine de okurun metinle etkileşime girmesi, yani metni çözümleyip yorumlayarak anlam oluşturabilmesi etkili bir okumanın gerçekleşmesinin önemli ön koşulu (Ulusoy, 2016) olarak ifade edilmektedir.

Okuma yaklaşımlarının gelişimiyle birlikte “okur, metin ve bağlam”a ilişkin anlayışın zenginleşmesi metinlerden kurulan anlamın gelişmesine katkı sağlamıştır. Ancak okullarda öğretimin ağırlıklı olarak ders kitaplarındaki metinlere bağlı olarak yürütülmesi (Ateş, 2011), buna ek olarak çalışma kitaplarındaki düşük düzey etkinliklerin sınırlı bakış açılarıyla ele alınması anlamı sınırlandırmakta (Wolf, 2004), öğrenciyi pasif konuma düşürmekte ve üst düzey zihinsel süreçlerin gelişimine katkı sağlamamaktadır. Bu süreçte çocuk edebiyatı ürünleri devreye girmekte, teorisyenlerin farklı bakış açıları ise edebî metinleri yorumlamada takip edebileceğimiz tekli ya da çoklu olmak üzere çok sayıda yol ortaya koymaktadır.

Tarihsel açıdan bakıldığında çocuk edebiyatı, “çocukluk” sürecinin özel bir dönem olarak algılanması ve bu süreç içinde edebî eserlerle kurulacak ilişkinin tanımlanmasını içeren yeni ve farklı bir kavrayışın sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Yazıcı, 2013b). Çocuk edebiyatı, erken çocukluk döneminde başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlam düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adı olarak tanımlanmaktadır (Sever, 2013, s.17). Dilizdüzgün’e (2004) göre çocuk edebiyatı; çocuğun gelişimsel özelliklerini gözden kaçırmadan ve edebiyat niteliklerinden ödün vermeden çocuğa görelilik ve çocuk gerçekliği ilkelerinden hareket ederek konularını onun doğal ve güncel çevresinden seçen ve (okurun) çocuğun kendi dünyasına çok açılı bir anlayışla bakabilmesini sağlayan, ona bilinçli bir okuma alışkanlığı kazandırmayı öngören edebiyat ürünleridir (akt., Mert, 2016). Dil, edebiyat, sanat ve estetik açıdan nitelikli çocuk edebiyatı ürünlerinin dinleme, okuma, yazma, düşünme ve eleştiri kültürü edinmede etkili araçlar olduğu ifade edilmektedir (Şirin, 2007b; Maltepe, 2009). Müdahaleci, zorlayıcı ve didaktik bir yaklaşımdan ziyade tabii ve eğlenceli bir okuma deneyiminin sunulması, bu kültürün oluşmasında temel karakteristik olarak görülmektedir (Uğurlu, 2010). Bu noktada çocuğun iyi bir okur olarak yetişmesinde iki temel husus ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi nitelikli edebî eserler, diğeri ise bu edebî eserlere yaklaşım biçimleridir. Diğer bir ifade ile “ne” ve “nasıl” sorularıdır.

Literatürde çocuk kitaplarının nasıl olması gerektiğine yönelik görüş belirten çok sayıda araştırmacı ve konuya ilişkin çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Çocuk edebiyatına yönelik ders kitaplarının içeriklerine bakıldığında çocuk kitaplarının biçim ve içerik özellikleri açısından taşınması gereken niteliklere önemli ölçüde yer verildiği (örn.; Akbayır, 2010; Aytakin, 2016; Oğuzkan, 2013; Temizyürek, Şahbaz ve Gürel, 2016; Yılar ve Celepoğlu, 2015); edebî eserleri incelemeye yönelik akademik çalışmalarda ise bu eserlerin çeşitli açılardan çocuğa uygunluğunu ve çocukta geliştirilmesi öngörülen beceri ve değerler açısından yeterliliğini konu edinen çok sayıda araştırmanın olduğu (örn., Aslan, 2007; 2013; Ateş, 2012; Arpacı, 2008; Bilgin, 2011; Canlı ve Aslan, 2018; Çatalcalı-Soyer, 2009; Dağlıoğlu ve Çakmak, 2009; Demircan, 2006; Genç ve Yalınkılıç, 2011; Gönen, Katrancı, Uygun ve Uçuş, 2011; Gönen, Karakuş, Uysal, Kehci, Ulutaş ve Kahve, 2015; Kara, 2012; Koçağan, 2012; Maden, 2007; Özer, 2006; Özgider, 2010; Tuncer, 2016; Ulutaş, 2017; Yükselen, Şenol, Üstündağ ve Ay, 2017) görülmektedir. Söz konusu kaynaklarda edebî eserlerin niteliklerine yönelik

tartışmalar, örnekler ve öneriler bulunmakla birlikte bunların ne ölçüde takip edildiği ya da dikkate alındığı ise merak konusudur. Nitekim akademik yayınlarla birlikte dış dünyada neler olduğuna yönelik takibin yetersizliği, eleştirel düşüncüyü teşvik eden bir eğitim sisteminin olmayışı ve çocuk edebiyatının tali bir alan olarak görülmesi gibi nedenler Türkiye’de zengin bir çocuk edebiyatı kültür ve geleneğinin oluşmasının önündeki engeller olarak görülmektedir (Gültekin, 2006; Uğurlu, 2010; Yazıcı, 2013a).

Çocuk edebiyatı diye bir tür ve kavramın olup olmadığı tartışmaları halen süregelse de (Örn., Aytekin, 2016; Uğurlu, 2010; Yazıcı, 2013a), artık kullanıldığında bu kavramın ifade ettiği şeyin insanlar arasında ortak bir çalışma, konuşma, tartışma, inceleme ve paylaşma alanı olduğunu söylemek mümkündür. Sever (2007b) çocukluk ve gençliği bir büyüme, gelişme ve olgunlaşma süreci olarak çeşitli gereksinimleri olan özel bir dönem olarak nitelendirmekte; çocukların bu süreçte bilişsel, duyuşsal ve sosyal yönden gelişebilmeleri için sağlıklı uyaranlarla buluşturulması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak çocukların, karşılaştıkları uyaranların uygunluğuna karar verme noktasında yetkinliğe sahip olmadıkları ifade edilmektedir. Uğurlu (2010), yaşı ve algısı gereği çocuğun eleştiri düzeyinde bir metni değerlendirebilecek durumda olmadığını, aralarındaki kimi farklara karşın yetişkin için yazmakla çocuk için yazmanın bir ölçüde benzer kabul edilebilse bile çocuğun sadece okurluk konumuyla edebiyatla karşı karşıya olduğunu ve eleştiri söz konusu olduğunda muhatabın yine yetişkinler olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle çocuğun nitelikli çocuk edebiyatı eserleriyle buluşması ve bu eserlerle gerçekleştireceği okuma deneyimlerinin niteliği hususunda yetişkin/rehber konumundaki kişilere önemli görevler düşmektedir. Bu deneyimi besleyecek olanın ise çocuk edebiyatına yönelik akademik ve eleştiri niteliğindeki çalışmalar olduğu söylenebilir. Hunt (2004) yetişkin edebiyatı için düşünülmüş kuramlardan faydalanarak çocuk edebiyatına geniş çaplı eleştirel bir yaklaşım sergilenebileceğini, metnin yapısal analizinin psikolojik, sosyolojik ve tarihsel çalışmalarla birleştirilerek yapılabileceğini ve “niçin” sorusunun çocuk kitaplarını değerlendirmede kilit soru olduğunu ifade etmektedir. Bir esere ilişkin ne söyleneceği, nasıl söyleneceği ve etki değerinin ne olacağı, “neden bu eseri okumamız gerektiği” sorusu etrafında şekillenmektedir.

Alanyazında edebî metin çözümlemelerinin akademik olmaktan ziyade edebiyat eleştirileri kapsamında ele alındığı (Gültekin, 2006; Yazıcı, 2013b); bu durumda eleştiri ve eleştiri kültürü için var olan düşüncelerin çocuk edebiyatı için de geçerli olduğu kabul edilmektedir. Yetişkinlerin çocuklar için çocuk kitaplarını okuyan, seçen ve değerlendiren aracı konumunda olduğunu belirten İpşiroğlu (2007) da çocuk edebiyatı eserlerinin yetişkin edebiyatında olduğu gibi öykü ve söylem düzleminde okunması, çözümlenmesi ve yorumlanması gerektiğini belirtmektedir. Çocuk edebiyatına yönelik ilk eleştiri çalışmalarının ise çocuklar için hangi kitabın iyi olacağı ya da niçin okunacağı üzerine yapıldığı; zamanla bu çalışmaların edebiyat ve sosyal bilimlerdeki farklı yöntemleri de kapsayacak şekilde genişletildiği; öyle ki çocuk edebiyatı eserlerinin okur odaklı eleştiri, yeni eleştiri, oryantalizm, feminist teori, postmodernizm, yapısalcılık, post yapısalcılık, psikanalitik teori gibi kuramsal yaklaşımlarla ele alınarak çözümlendiği görülmektedir (akt., Uğurlu, 2010).

Edebî eserlere yönelik bakış açılarının çeşitlenmesi, bu konudaki kültür ve anlayışın zenginleşmesine katkı sağlamakta; eserlerin nitelikleri ya da nitelikli eserler konusunda okuyuculara yol göstermektedir. Türkiye’de akademik çalışma ve eleştiri alanındaki gelişmeler henüz istenen düzeyde olmasa da bilimsel çalışmaların ışığında, çocuğun sıradan olmaktan çıkmasıyla birlikte (Aytekin, 2016) çocukları hedef alan ulusal ve çeviri ile Türkçeye kazandırılan uluslararası kitapların sayısında ciddi bir artış gözlenmekte; sosyal medyadaki paylaşım ve tartışmalar ise bu alanın artık önemli bir ilgi odağı olduğuna işaret etmektedir. Haliyle sınırlı bir zamanda ve hızlandırılmış bir şekilde yaşanan bu gelişmeler bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Akademik alanda ve edebiyat eleştirisi anlamında bir kültür oluşmadan teknoloji ile birlikte hızlı bir tüketim kültürü oluştuğunu söylemek mümkündür. Yayınların sayısındaki ciddi artış çocuklara kitap seçme konumunda olan öğretmen ve ebeveynleri önemli bir problemle karşı karşıya getirmiştir: Hangi kitap, niçin ve sonrasında nasıl? Bu çalışma esasen böyle bir soruya cevap vermede okuyuculara çoklu bakış açısıyla edebî bir eseri

değerlendirmede yol göstermek amacıyla kurgulanmıştır. İlgili literatürde çocuk kitaplarının nasıl olması gerektiğine yönelik anlatım dili, tasarım, içerik, ilgi ve çocuğa görelilik gibi bir takım ilkeler ve ölçüler ortaya konulsa da edebî bir eseri çözümlemeye takip edilecek yollar konusunda örnek uygulamaların yetersiz olduğu söylenebilir. Maltepe (2009), yazarlar tarafından kurgulanan gerçekliğin okuma sonrasında çocuklar tarafından kendi gerçekliklerine dönüştürülebilmesinin nitelikli kitapların yanı sıra nitelikli okuma deneyimlerine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Kitaplar çocuğun yaşam gerçeğine uygun yaşantılar sunmalı, çıkarsama sorumluluğu ise çocuğa bırakılmalıdır. Ancak çıkarım yapma ve eleştirel okuma yolları çocuğa öğretilmeli; ayrıca çocukların düşünce üretmeleri, duygularını açıklamaları, kendilerini, insanı ve yaşamı anlama ve anlatmaları için öğretmenlerce/yetişkinlerce uygun ortamlar hazırlanmalıdır (Ateş, 2013; Sever, Kaya ve Aslan, 2006). Nitekim eleştirel okuma becerisinin çok küçük yaşlardan itibaren çocuklara öğretilebileceğini ifade eden araştırmacılar, bu beceriye müfredatlarda yer verilmesinin gerekliliğine de vurgu yapmaktadırlar (D'Angelo, 1971; Florea ve Hurjui, 2015; Harvison, 1967; Wolf, King ve Huck, 1968). Bunun anlamı edebî ve sanatsal açıdan uygun kitaplarla karşılaşmalar bile çocukların bu eserlerden istenilen şekilde yararlanabilmeleri için kitaplara yaklaşım biçimlerinin onlara öğretilmesi gerektiğidir. Öte yandan çocukların her zaman istenilen nitelikte kitaplarla ya da metinlerle karşılaşmayabileceği dikkate alındığında bunun bir gereklilik olduğu açıktır. Çiftçi (2013) öğretim sürecinde çocukların sahip olduğu deneyimlerin önemine değinirken ister çocuk ister yetişkin olsun bu süreçteki deneme yanılmanın da önemli kazançlar sağladığına dikkat çekmektedir. Bütün bunlara ek olarak araştırmacılar çocukların okudukları kitaplardaki karakterlerle özdeşim kurması açısından olumlu kişilik özelliklerine sahip karakterlerle karşılaşmasını önemli bulmakla birlikte, bu önemin sadece olumlu özellikte geliştirilen, idealize edilmiş karakterlerin çocuk kitaplarında yer alması ya da çocukların sadece bu tür eserlerle karşılaştırılması gerektiği yönünde anlaşılması gerektiğine; sadece olumlu özellikte ya da idealize edilmiş karakterlerin yer aldığı kitapların yaşam gerçekliğini çocuğa aktarmada yetersiz kalabileceğine dikkat çekmektedirler (Doğan Güldenoğlu, 2017). Bu durum edebî eserlere yaklaşım biçimleri konusunda çocuğa deneyim kazandırmanın önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Söz konusu alanyazın bir bütün olarak değerlendirildiğinde bu araştırmaya temel olan düşünceler şu şekilde özetlenebilir:

- Ders kitapları ve metinlere bağlı etkinlikler anlam kurma çalışmalarında yetersiz kalmaktadır (Ateş, 2011; 2013).
- Okuma ve anlam kurmanın tarihî gelişim süreci dikkate alındığında anlam kurmanın zenginleştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (Pearson, 2009).
- Bireyin akademik, sosyal ve kişisel gelişiminde çocuk edebiyatının önemi gittikçe artmaktadır (Akyol, 2011; Ateş, 2013; Lynch-Brown ve Tomlinson, 1999).
- Çocuk edebiyatının pratiğe yönelik boyutu yetersiz kalmıştır (Arkılıç-Songören, 2011; Kolaç, Demir ve Karadağ, 2012; Mert, 2016; Maltepe, 2009; Sever, 2007b)
- Kurulan anlamın zenginleştirilmesi açısından edebî metinlere sınırlı bir bakış açısıyla yaklaşılmasının eleştirilmesine yönelik görüşler bulunmaktadır (Wolf, 2004).

Bu çerçevede araştırmada bir edebî eseri çözümlemeye yönelik örnek bir uygulama yapılacaktır. Çözümlenecek eser Samed Behrengi'nin "Küçük Kara Balık" isimli masal kitabıdır. Bu eserin seçilme nedenine yönelik aşağıdaki açıklamalar çalışmanın amacının da daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Yapılacak çözümlemenin genelde edebiyat eleştirisi alanına özelde ise öğretmenlere, öğretmen adaylarına, ebeveynlere ve öğrencilere edebî bir eseri değerlendirmede ve o esere karşı anlayış geliştirmede önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Küçük Kara Balık

Küçük Kara Balık (KKB), İranlı yazar Samed Behrengi'nin ilk olarak 1968 yılında yayımlanan masal türündeki bir eseridir. Pek çok dile çevrilen bu eserin Türkiye’de onlarca yayınevi tarafından yapılan çevirisine, eserle ilgili çok sayıda akademik çalışmaya ve sosyal ağlarda pek çok tartışmaya rastlamak mümkündür. Can Yayınları’ndan yapılan çevirisinin arka kapağında okuyucuyu karşılayan “*Büyük denizleri merak ediyordu, çünkü önünde uzun, coşku dolu bir yaşam vardı*” şeklindeki cümle eserin içeriğine ilişkin ilk fikirleri sunmaktadır. KKB örneği üzerinden dünyada başka şekilde yaşamının mümkün olup olmadığını sorgulayan Belet Boyacı, Güner ve Babadağ (2017) çalışmalarında, arka kapakta yazan cümle ile bağlantılı olarak esere ilişkin şöyle bir değerlendirme yapmaktadırlar:

“... Bu yapıtta, denizin en derin sularında yaşayan yaşlı bir balığın, çocuklarına ve torunlarına anlattığı bir öyküden yola çıkmıştır. Masalda bir ırmakta yaşayan küçük kara balığın, çevresindeki bütün baskılara rağmen denize ve özgürlüğe ulaşma çabası, karşılaştığı zorluklara karşı direnerek yaşamı pahasına amacına ulaşması ve geride kalıp onu engellemeye çalışan bütün balıklara yol gösterici olması anlatılmaktadır...”

Bahrengi’nin hikâye ve masal dünyasını çalışma konusu edinen Gözütok (2008) Küçük Kara Balık’ta yaşadığı çevreyi ve koşulları sorgulama gereği duyan, kurulu düzene aykırı çıkışlar yapan ve başına geleceklere aldırmandan yoluna giden KKB ile sembolleşen insanlardan söz eder (s. 36). Benzer şekilde Samed Behrengi’nin hikâyeciliğini ve İran Edebiyatı’ndaki yerini irdeleyen Ertan’a (2011) göre de yazar bu hikâye ile devrimci halkı bir balığın denizlere açılmak istemesi ile dile getirmekte, cesarete vurgu yaparak yeniliğe açık olunması gerektiği mesajını, balığın hep aynı şeyleri yapmaktan sıkılıp tüm tehlikeleri göze alarak denize ulaşma çabası ile göstermektedir. Her iki araştırmacının düşüncelerinin temelini oluşturan bölüm kitapta KKB’nin ağzından şöyle ifade bulmuştur:

“...Şunu öğrendim ki balıkların çoğu yaşlanınca ömürlerini boşuna geçirdiklerini söyleyip yakınırlar. Sürekli sızlanıp herkesten şikâyet ederler. Ben bilmek istiyorum, hayat gerçekten bir avuç yerde durmadan dönüp durmak, sonra da yaşlanıp ölüp gitmek mi yoksa bu dünyada başka türlü yaşamak mümkün mü?” (Behrengi, 2014, s.13).

KKB, Behrengi’nin hikâyeciliğinin ötesinde, içerdiği değerler (Belet Boyacı, Güner ve Babadağ, 2017), eğitsel iletiler (Akçay ve Baş, 2015) ve çocuk yetiştirme açısından karakterinin sağladığı rol modellik (Alamdar, 2017), karakterlerinin kişilik gelişimi, bireyselleşme ve toplumsallaşma süreçleri (Çolaker, 2009) bakımlarından da akademik araştırmalara konu olmuştur. Gözütok (2008) KKB’de ana izleğin ‘öteyi arama’ düşüncesi olduğunu ifade etmekte, bu bağlamda ortaya çıkan temaları “*yerleşik olanı sorgulama, toplumsal düzene ve otoriteye başkaldırı, öteyi arama, daha iyisini umut etme, insanca yaşama*” şeklinde ortaya koymaktadır. Boyacı vd., (2017) yaptığı çözümlemede “*merak duyabilmek, kendi amaçlarını seçebilmek, özgür olmak, açık sözlülük, cesur olmak, anlamlı bir hayat*” gibi değerlerin desteklenen; “*toplumsal düzenin sürmesini istemek, itaatkâr olmak, hayatın verdiklerini kabullenmek, geleneklere bağlı olmak, otorite sahibi olmak ve sosyal güç sahibi olmak*” gibi değerlerin ise desteklenmeyen değerler olarak ortaya çıktığını ifade etmiştir. Behrengi’nin tüm eserlerini içerdikleri eğitsel iletiler açısından inceleyen Akçay ve Baş (2015) KKB ile ilgili sekizi kişisel, biri toplumsal gelişime yönelik olmak üzere dokuz ileti tespit etmişlerdir. “*Kararlı ve korkusuz olmak, fedakâr olmak ve zorda olana yardım etmek, araştırmacı kişiliğe sahip olmak, izin istemek ve teşekkür etmek*” kişisel gelişimle; “*birlik ve beraberlik içinde olmak*” ise toplumsal gelişimle ilgili tespit edilen iletiler olup tüm iletilerin kitapta dolaylı olarak verildiği belirtilmektedir. Alamdar (2017) ise çalışmasında öncelikle benlik, özerk benlik ve kul benlik kavramlarını irdelemiş; çocuk edebiyatının özerk benlikli bireyler yetiştirmedeki öneminden hareketle KKB üzerine bir çözümleme gerçekleştirmiştir. Yaptığı çözümlemede KKB adlı kahramanın özerk benlikli bir rol model olduğu sonucuna varmıştır.

Ölümü halen şüpheli olarak görülen (Ertan, 2011; Gözütok, 2008) Behrengi'nin baskıcı bir yönetim altında allegori, imge, kişileştirme ya da çağrışımlara dayalı masallar aracılığıyla da olsa toplumsal hayattaki düzensizlikleri gösterme çabasından dolayı yaşamını kaybettiği ifade edilmektedir. Bu çerçevede Gözütok (2008), KKB'nin adeta Behrengi adıyla özdeşleştiğini ve bu eserde yazarın yaşam felsefesini, hayatı algılayış ve sunuş biçimini balığın ağzından şu sözlerle ortaya koyduğunu ifade eder:

"Şimdi ölüm çok kolay uğrayabilir bana! Ama ben yaşayabildiğim sürece ölümü karşılamaya gitmemeliyim. Elbette bir gün ölümle karşılaşsam – ki karşılaşacağım – önemli değil, önemli olan şu ki benim yaşamım veya ölümüm başkalarının yaşamını nasıl etkileyecek." (Behrengi, 2014, s.45)

Görüldüğü üzere alanyazında KKB üzerine çok sayıda akademik çalışma yapılmıştır. Ulaşılabilen çalışmaların tamamında yapılan çözümlemelerde KKB üzerine pozitif düşünceler ortaya konulmuştur. Ancak söz konusu araştırmalarda eserin sınırlı bir bakış açısıyla ele alındığı görülmektedir. Öte yandan günlük yaşamda karşılaşılan örnekler de eser üzerine çok boyutlu bir çözümlemeye ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Örneğin Çocuk Edebiyatı dersi kapsamında sınıf öğretmeni adaylarına bu araştırmaya konu olan "Küçük Kara Balık" isimli eser okutulmuş ve sözel olarak okur tepkileri alınmıştır. Okuma sonrası sözlü paylaşım sürecinde çeşitli açılardan kitabı beğendiğini belirten adayların yanı sıra kitaba ilişkin olumsuz görüş bildiren çok sayıda öğretmen adayının da olduğu gözlenmiştir. Öğretmen adayları tarafından dile getirilen "Zaman kaybı olarak gördüm.", "Bir balığın macerası işte.", "Çocukları anne babayı dinlememeye sevk ediyor.", "Çocukların hayalinin, düşüncesinin çok üstünde.", "Evi terk etmeye özendiriyor." şeklindeki ifadeler olumsuz tepki örneklerinden bazılarıdır. Öğretmen adaylarının esere ilişkin tepkileri sonrasında elektronik ortamlarda küçük çaplı bir tarama yapılmış ve okurların kitaba yönelik nasıl tepkiler verdiği gözlenmiştir. Bu amaçla Google arama motorunda ve Instagram sosyal paylaşım ağında yapılan taramalarda eserle ilgili paylaşımların altına yapılan 121 okuyucu yorumu incelenmiştir. Bunlardan 45'inin olumlu, 40'inin olumsuz, 22'sinin ise doğrudan eserle ilgili olmayan görüşler olduğu anlaşılmıştır. Geriye kalan 14 yorum ise karşılıklı konuşmalara dayanan önceki görüşlerle aynı çizgideki yorumlardır. Okuyucu yorumları incelendiğinde okuyuculardan bir kısmının kitabın içeriğinin ve anlatım dilinin çocuklara uygun olmadığı yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir. Bu yorumlara cevaben bazı okuyucular, bu durumun çeviriden kaynaklı bir problem olabileceğini belirtmişlerdir. Öte yandan karşı yönde görüş bildiren okuyucular kitabın içeriği ve verdiği mesajlar yönüyle çocuğun gelişimine önemli katkılar sağlayacağını dile getirmişlerdir. "... içinde ne tehdit ne cinayet ne eziyet eksik, tam bir kabustu, hiç tavsiye etmiyorum...", "... kapak resminde bile hançer var ve bunu hikayede bir güzel kullanıyor. Hiç çocuklara uygun değil", "...çocuğuma okumak için merakla aldım. Baktım bizim balık meraklı değil asi çıktı, okumadım tabi ki.", "...başka bir kitap olmasın o, bildiğimiz küçük kara balık öyle şeyler yapmaz.", "... Ben hayatı sorgulamayı küçüklükten çocuklarıma öğretmeyi amaçladığım için hayatın gerçekleri olan zalimliği bu tatlı kitapta göstermekte hiç bir sakınca görmedim.", "...daha gerçekçi davranın 3. sayfa haberlerini okuyup Müge anlı seyrettirin böylece daha da gerçekçi olursunuz küçük kara balık size yetmez." şeklindeki ifadeler olumlu ve olumsuz görüşlere örneklerden bazılarıdır.

Araştırmalar "Küçük Kara Balık" kitabına dair ulusal ve evrensel düzeyde kişisel, toplumsal, psikolojik vb. boyutlar altında çok sayıda değer ya da eğitsel ileti olduğunu; hatta demokratik bir toplum oluşturmada gerekli özerk benlikli bireylerin yetiştirilmesinde güçlü bir kaynak olduğunu belirtmeler de incelenen okur tepkileri, bu çalışmanın problem durumunda tartışılan edebiyat eleştirisi ya da çözümlemeleri alanındaki eksikliklerin pratik alanda ve günlük yaşamda karşılık bulduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir. Diğer bir ifade ile akademik çalışmalar ve edebiyat eleştirileri edebî eserler üzerine farklı okumalar yapılması gerektiğine işaret etse de okuyucu yorumları halen sınırlı bakış açısıyla esere yaklaşan çok sayıda okur olduğunu göstermektedir.

Küçük Kara Balık'a İlişkin Çok Boyutlu Çözümleme Örneği

Araştırmada Samed Behrengi'nin KBB isimli eserini çözümlemek amacıyla Wolf'un (2004) önerdiği çoklu bakış açısından yararlanılmıştır. Bu çerçevede eserin genetik, formal, metinlerarası, dönüşümsel ve sosyo-kültürel açılardan çok boyutlu bir çözümlemesi yapılmıştır.

Wolf'un (2004) ortaya koyduğu yaklaşıma göre genetik bakış açısında eseri anlamak için yazarının yaşamına, kim olduğuna, hayallerine, kökenine ve yaşadığı dönemin özelliklerine bakmak gerekir. Buradan hareketle yazarın eseriyle ne anlatmak istediğini kavramaya çalışılmalıdır. *Formal* bakış açısında anlam sadece metnin kendi dilinde yatar. Metin yapılarını dikkate almak gerekir. Diğer bir ifade ile hiçbir zaman bir yazarın, eseri hangi niyetle kaleme aldığını tam olarak bilmek mümkün değildir. *Metinlerarası* açıdan bakıldığında bir yazarın diğer yazdıkları veya aynı tarzda/temada yazılmış diğer metinler veya medya metinleri ile karşılaştırma ve kıyaslamalar yapılması eserin niteliğini ortaya çıkarmada önemlidir. *Dönüşümsel* bakış açısına göre metin, bir nesne ya da ideal bir oluşum değildir. Asıl metin, okuyucu ve metin birlikteliği süresince gelişir. Okuyucu, rehber niteliğinde olan metne kendi yaşam deneyimlerini getirerek yepyeni bir metin oluşturur. *Sosyo-kültürel* bakış açısı, bütün bu perspektifler anlamında eseri ele almayı gerektirir. Özellikle basmakalıp/stereotipik sunumların sorgulanması söz konusudur. Güç ve otorite ile ilgili sorular bu yaklaşımın temelini oluşturur. Kimin sesi ön plana çıkmaktadır? Öne çıkarılan değerler, normlar nelerdir? Susturulmuş, geri plana atılmış olan “ne”ler ya da “kim”ler bulunmaktadır? Bütün bu bakış açıları dikkate alınarak KKB'ye yönelik örnek bir çözümleme yapılmıştır.

Genetik Bakış Açısıyla Küçük Kara Balık

Bir edebî eser öncelikli olarak yazarının hayatının ve onun yaşadığı zamanın yansımalarını taşır. Eser, onu meydana getirene bağlı olarak açıklanmaya çalışılır. Bu bakış açısında yazarın kim olduğu ile yaşadığı yer ve zamanda nasıl bir yaşam sürdürdüğünden hareketle eseri neden yazdığı ve ne anlatmak istediği anlaşılmaya çalışılır. Bu amaçla öncelikle yazarın hayatına ve yaşadığı devre odaklanılır. Çünkü bir eser bir yazarın ürünü ise, o ürünü ortaya koyan da bir toplumun ürünüdür. Dolayısıyla yazar mutlaka çalışmalarında hayatına ilişkin önemli olayları yansıtmıştır. Bu şekilde metinden yazarın biyografisinden daha fazlasını elde etmek bile mümkündür. Genetik bakış açısıyla yazarın biyografisi ve çalışmaları arasındaki bağlantılar sadece gerçek hayatıyla ilgili olmak zorunda değildir, aynı zamanda hayal gücü ile de alakalı olabilir. Yazarın çalışmasında geçen tecrübeler hem gerçek hayatında hem de hayallerinde saklıdır (Wolf, 2004). Her edebî eserin kendi yazarının hayatından izler taşıdığı bilinmektedir. Yazarın oluşturduğu karakterleri anlayabilmek için onun hayatıyla ilgili bilgi sahibi olmak önemlidir. Bu önemli gerçeği göz önünde bulundurarak edebî eserleri incelemek, eserde var olan karakterleri daha iyi betimlemeyi sağlamaktadır. Ayrıca kitaplar, yazarlarının hayatlarından yola çıkılarak okunduğunda okuyucuların zihinlerinde daha kalıcı izler bırakabilmektedir. Behrengi'nin hikâyelerinde işlediği tema, ileti, olay ve kahramanların gerçek hayatta karşılaşılabilecek türden olması (Akçay ve Baş, 2015), hikâyelerini “*Sorgulama-Bilinçlenme-Ayrışma, Mücadele Etme ve Özgürleşme*” aşamalarını (Ceren, 2005'ten akt., Akçay ve Baş, 2015; akt., Çakır, 2016) izleyerek inşa etmesi, eserlerinde kendinden ve yaşadığı dönemden izler taşıdığı düşüncesini desteklemektedir. Bu noktada eseri daha iyi anlayabilmek için Samed Behrengi'nin kim olduğunun ve yaşadığı dönemin irdelenmesi gerekmektedir.

Samed Behrengi 1939'da Tebriz'de beş çocuklu yoksul bir Azeri işçi ailesinin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Yirmi dokuz yıllık yaşamı boyunca öğretmenlik, çocuk hikâyeleri ve halk masalları yazarlığı, derleyicilik ve çevirmenlik yapmıştır. İlkokulu bitirdikten sonra Tebriz'deki öğretmen okullarında okumuş ve öğrenimini tamamladıktan sonra on bir yıl boyunca, yani ömrünün sonuna kadar İran'ın Azeri kesimini köy köy dolaşarak hem öğretmenlik yapmış hem de masallar derlemiştir. Bu süreçte bir taraftan da Tebriz Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde gece derslerine devam ederek mezun olmuştur. Öğretmenken bile öğrenciliği bırakmayan Behrengi, halkın sosyal,

ekonomik ve folklorik yapısını incelemiş; bütün birikimini, yıllarca öğretmenlik yaptığı çocuklara kalacak bir hediyeye vermek için kullanmıştır. Edebiyatı kültürel baskıdan kurtulma ve korunma aracı olarak gören yazarın çocuklara yönelik yazdığı hikâye ve masallarda şah rejimine karşı çıkan bir üslup ve alegori açık bir şekilde sezilmektedir. İçinde yaşadığı toplumun eğitim sistemi üzerine de çalışmalarda bulunan yazar, eğitim sisteminin aksayan yanlarını tespit ettikten sonra çözüm yolları üretmeye çalışmış; dönemin önemli gazete ve dergilerinde takma adlarla eğitim sorunlarına dair makaleler yazmıştır. Behrengi'nin yaşadığı dönemde İran'da yönetimde yaşanan siyasi çalkantılar ve rejim değişiklikleri siyasi, ekonomik, sosyal ve eğitim alanlarında birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla böyle bir atmosferde, içinde yaşadığı toplumu aydınlatmaya çalışan; yazdıkları ile feodal yapıları, baskı ve sömürü düzenini sürekli teşhir eden ve eleştiren Behrengi'nin çalışmaları ve eserleri de bu baskılardan nasibini almış; takma isimle yazdığı gazeteler sansüre uğrarken Küçük Kara Balık isimli kitabı da yasaklılar listesine girmiştir (Ertan, 2011; Gözütok, 2008).

Yazarın eseriyle kendi yaşamı ve kişisel (genetik) özellikleri arasında benzerlikler bulunduğunu söylemek mümkündür. Yazar hayallerini, beklentilerini, amaçlarını ve umutlarını KKB'ye de yansıtmıştır. Hikâyenin başından itibaren bu benzerlikleri görmek mümkündür. Çok çocuklu ve fakir bir aileden gelen yazarla vadinin tabanında çatısı yosun tutmuş ve ay ışığını görmeyen bir evde yaşayan KKB karakteri pek çok açıdan örtüşmektedir. Behrengi'nin araştıran, sorgulayan, her zaman yeni bir şeyler öğrenme heyecanı taşıyan, ümidini hiçbir zaman yitirmeyen, özgürlükçü bir kişilik yapısına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Alamdar'a (2017) göre bunlar özerk benlikli bireyin niteliklerindedir. Özerk benlikli insanın eylemlerini toplum baskısına göre değil kendi isteklerine göre gerçekleştirdiğini ifade eden Alamdar (2017), KKB'nin okuyucular açısından böyle bir model sunduğunu belirtmektedir. Diğer bir ifade ile sözü edilen nitelikleri nehrin sonunu ve denizin nasıl bir yer olduğunu, yaşadığı yerdeki hayatı sorgulayarak başka türlü bir hayat olup olmadığını merak eden KKB'de de görmek mümkündür. İçini kemiren merakla yolculuğa çıkan ana karakter, karşılaştığı her canlıdan yeni bir şeyler öğrenmiş; öğrendikçe mutlu olmuş ve yolculuk boyunca sorgulamasını sürdürmüştür. Behrengi sorgulamaya, teşhir etmeye ve eleştirmeye başladığında, gerek kendi gibi düşünenlerce gerekse otoriteyi temsil eden kesimlerce fark edilmiş, bu nedenle kimi kesimlerin hedefi hâline gelerek baskı ve sansürle karşı karşıya kalmıştır.

Masallarda daha çok iyilik-kötülük, adalet-zulüm, doğruluk-haksızlık gibi zıtlıkların çatışması ele alınır (Aytekin, 2016, s. 112). Kurmaca olan masallar; insana hayal kurmayı, cesaretli olmayı, zorluklarla baş etmeyi, kötülerle savaşmayı öğretir. Masallarda daracık dünyalardan, salt gerçeklerden öte bir hayat vardır. Masal âleminin derinliklerini bilen yazar, köy köy dolaşarak masallar derlemiştir; İngiliz Dili ve Edebiyatı dersleri aracılığıyla da Batı'nın nispeten özgür edebiyat ortamında üretilen yapıtlarını tanımış ve bu tanıklığı eserlerine yansıtmıştır. "Küçük Kara Balık" adlı eserde hayal gücü, merak, cesaret, kararlılık ve kötülerle mücadele iç içe geçmiş, bir balık karakteri üzerinden âdeta yazarın yaşam felsefesi yansıtılmıştır. KKB'de de mevcut durumu olumsuz karşılayan, mevcuttan farklı bir hayat arayışında olan, bu arayışla mevcudu teşhir eden ve eleştiren, sorgulayan bir karakter bulunmaktadır. Behrengi'nin dönemin baskıcı rejiminin dayattığı yaşam biçimine karşı eleştirisinin eserdeki ilk yansımaları şu şekildedir: "*Ben bilmek istiyorum; hayat gerçekten bir avuç yerde durmadan dönüp durmak, sonra da yaşanıp ölüp gitmek mi yoksa bu dünyada başka türlü yaşamak da mümkün mü?*" (Behrengi, 2006; s.13). Masaldaki karakter de tıpkı Behrengi gibi, mevcudu benimseyenlerce bir şekilde tehdit edilerek, dışlanarak baskıya maruz bırakılmaktadır. Ancak her iki karakter de gittikleri yoldan ve özgürlüklerinden ne pahasına olursa olsun vazgeçmemişler, bunu bir an bile düşünmemişlerdir. Yazar ve eserdeki karakter, okuyanlarca o kadar özdeşleştirilmiştir ki kitap, Behrengi'nin ölüm nedeni olarak görülmüştür (Ertan, 2011). Yazar kısa hayatında cesurca kararlar almış, uygulamış ve ümidini hiçbir zaman yitirmemiştir. KKB'nin bütün uyarı, tehdit ve dışlamalara rağmen bu tehlikeli yolculuğa çıkması da Behrengi'nin cesaretinin metne yansımalarıdır. KKB'ye ne

olduğu bilinmemekle birlikte, hikâyenin dinlediklerinden hareketle uyuyamayan küçük kırmızı balıkla bitirilmesi bu umudun bir göstergesidir.

Behrengi gerek işçi bir ailenin içinde doğup büyümesi gerekse işçi sınıfı kültür ve ideolojisinden etkilenmesi sebebiyle mücadeleci ve örgütleyici bir kişiliğe sahiptir. Pelikanın torbasına girdiklerinde KKB'nin diğer balıkları örgütlemeye çalışmasında ve birlikte hareket ettiklerinde gücü temsil eden balıkçıların ağını sürükleyen diğer balıklara katılmak istemesinde yazarın mücadeleci ve örgütleyici kimliğini görmek mümkündür. Yazara göre esareten kurtulmanın bir bedeli vardır. Bu bedeli ödeyebilenler, cesaret edebilenler özgürlüğüne kavuşur. KKB esareten özgürlüğe kavuşmak için yola çıkan cesur bir kahramandır. Onun karakterini yansıtan anahtar cümleler şu şekilde özetlenebilir:

“...Bir nedeni olmadan mutlu olmak istemiyorum. Günün birinde yaşlandığımda hâlâ aynı balık olduğumu, ilk başta bildiğimden fazla bir şey bilmediğimi görmek istemiyorum...”

“...Ben gözümle gördüğümü, aklımınla anladığımı söylüyorum...”

“... önemli olan şu ki benim yaşamım ve ölümüm başkalarının yaşamını nasıl etkileyecek?...”

Samed Behrengi, fikirlerinin ve davranışlarının başkalarına yol göstereceğini, onların daha büyük boyutta bir kavrayışa ulaşmalarını sağlayacağını düşünüyordu. KKB'nin yaşamı veya ölümünün başkalarını nasıl etkileyeceğine dair düşünceleriyle masalın, dinlediği hikâye üzerine uyuyamayan küçük kırmızı bir balıkla bitirilmesi bu düşünceleri destekler niteliktedir.

Rosenblatt (1994) “çoşkuyla tepki verdiğimiz kelimelerin arkasındaki yazarları hissetmekten daha doğal olan nedir?” sorusuyla bu bakış açısını yansıtırken, Wolf (2004) da metne yaklaşmanın tek bir yolu olarak görülmediği sürece bu yaklaşımın oldukça etkili olabileceğini belirtmektedir. Çeşitli etkenler yüzünden yazarın neyi, nasıl anlatacağı hususunda yaşadığı ikilem/çelişki/karasızlık, eserini incelerken bazı güçlükler doğurabilir (Wolf, 2004). Bu durum, neden edebî bir eseri değerlendirmede herhangi bir yaklaşımın tek yol olarak ele alınmaması gerektiğine de bir gerekçe oluşturmaktadır.

Formal Bakış Açısıyla Küçük Kara Balık

Edebî eserlerin içerik, yapı ve üslupları üzerinde tarafsız olarak yapılan eleştirilerdir. Bu eleştiri türünde, metne odaklanılır ve bazı kıstaslara göre eser değerlendirilir. Bu yaklaşım biçimi “Yeni Eleştiri” olarak da adlandırılmaktadır (Kadızoğlu, 2011; Zariç, 2014). Bu tür bir yaklaşımda eleştirmen, kişisel yargılara varmaktan kaçınmaya çalışır. Bilimsel araştırmalardan yararlanarak, eseri tarafsız bir gözle değerlendirir. Eseri ister beğensin ister beğenmesin; kendi duygularını işin içine katmadan, onun sanat değerini ortaya koymaya çalışır. Bunu yaparken yapısal olarak birbirinden farklı küçük parçalardan oluşan bütünü (metni) anlamak için yakın okuma yapmalıdır. Bu bakış açısına göre anlam metnin kendi dilinde yatar. Keese (1987) bu eleştirinin objektif olabilmesi için yazarın ve okuyucunun bakış açısından ve psikolojisinden bağımsız olunması gerektiğini iddia etmiştir (akt., Wolf, 2004). Aslında formal eleştiri yazarın metni yazarken hangi niyetle veya hangi duygularla yazdığını tam olarak bilemeyeceğimiz düşüncesi üzerine inşa edilmiştir. O nedenle anlam metnin kendi dilinde aranmalıdır. Formal ya da yeni eleştiri; metni paranteze alır ve onu değerlendirirken tarihsel, sosyal, kültürel ve ideolojik bağlamları dikkate almaz. Metni kendisi için ve kendi içinde inceler. Bu yaklaşımda önemli olan metindir. Bu eleştiriye göre edebî eser yazıldığı dönemden, yazarından bağımsız bir sistemdir ve yalnız kendi öğeleriyle değerlendirilmelidir (Kadızoğlu, 2011). Edebî metni merkeze alıp biçim-içerik sorunu ve metot konuları üzerinde duran bu eleştiri türü esere yönelirken öncelikle esere birlik kazandıran öğeleri saptamayı, imgeleri yorumlamayı, eserin derin anlamını bulup çıkarmayı ve metnin estetik bütünlüğünü belirtmeyi hedefler (Zariç, 2014, s.108). Bu noktada “Bir imajın, sembolün, motifin, karakterin, örüntünün veya sahnenin anlamı nedir? Metnin yapısını çözümlendiğimizde ne söyleyebiliriz?” gibi sorular yol gösterici olacaktır. Çünkü bu bakış

açısında önemli olan hangi öğelerin bulunduğu değil, bunların ne gibi bir işleve sahip olduğudur. Her durumda her bir elementin bağlamına uygunluğunu değerlendirmeli ve nasıl bir işleve sahip olduğunu görmeliyiz (Kadıızade, 2011; akt., Wolf, 2004). Formal bakış açısında esas olan bu ilişkileri görmek ve ortaya çıkardıkları anlamı bulmaktır.

KKB kitabı içerdiği mesajlar açısından her yaşta okuyucuya hitap etse de, yazarın eserlerini genellikle çocukları hedef alarak yazdığı bilinmektedir. Bu noktada formal bakış açısıyla eserin ele alınması, bir açıdan eserin çocuklara uygun olup olmadığına yönelik metnin yapısal incelenmesi anlamına da gelmektedir. Daha önce ifade edildiği üzere, bu bakış açısında kişisel görüşlerden kaçınılır ve metnin yapısal özellikleri üzerinde durulur. Edebî eserlerin çocuklara uygun olup olmadığına karar vermede eserin dış ve içyapı özellikleri açısından incelenmesi oldukça sık kullanılan bir yöntemdir. Ancak bu bakış açısında eserin içyapı özellikleri daha ön plandadır. Çocuğun metne ortak olabilmesi için metnin içyapı özelliklerinin çocuğa ve onun gelişimine uygun olması gerekir. Alan yazında kimi farklılıklar olsa da Sever (2007b) genellikle dil ve anlatım, kahramanlar, konu, tema ve ileti boyutlarını metnin içyapılarını değerlendirmede ele alınabilecek öğeler olarak nitelendirmektedir. Bu çerçevede KKB'nin hem bir çözümlemesi yapılmış hem de eser dil ve anlatım, karakterler, konu, tema ve mesaj açısından değerlendirilmiştir.

Ana ve Yardımcı Karakterler: Çocuk okurlar, okudukları kitapların kişileriyle/karakterleriyle kolay özdeşim kurarlar. Bu nedenle çocuklar için yazılan eserlerde karakterler iyi geliştirilmiş ve değişim gösterebilen nitelikte olmalıdır. Bir eserde olayı yönlendiren en önemli kişi ya da kişiler ana karakter(ler) olarak nitelendirilirken anlatılanlarla dolaylı ilgisi olan kişilere yardımcı karakter(ler) denilmektedir. Eserde yer alan kahramanların özelliklerini şu şekilde ifade etmek mümkündür:

Küçük Kara Balık: Masaldaki ana karakterdir. Meraklı, cesur, ne istediğini bilen, soran, sorgulayan, eleştiren, özgürlüğüne düşkün ve özerk bir karakteri temsil etmektedir. Merakı, cesareti ve kararlılığıyla zorluklarla mücadele ederek hedefine ulaşmak için yolculuğa çıkan başkahramandır. Diğerleri, yardımcı karakterleri oluşturmaktadır.

Büyükanne: Masal anlatıcısıdır.

Anne Balık: Çocuğu ve toplum baskısı arasında sıkışık kalan bir karakteri temsil etmektedir.

Komşular/halk/ahali: Mahallî baskı ve otoritenin temsilî karakterleridir. Aynı zamanda cahil ve korkak kesimi temsil etmektedirler.

Salyangoz/arkadaş: Düşündüğü ve sorguladığı için dışlanan, yok edilen karakterdir.

Kurbağalar: Yaşadıkları gölcükten başka hiçbir yer görmemiş ancak kendilerini dünyanın en güzel ırkı zanneden, kendini beğenmiş ama bir o kadar da cahil karakterlerdir.

Yengeç: Kurnaz ve kendini kurbağaları (kendinden güçsüz olanları) cezalandıracak bir güç odağı olarak gören karakterdir.

Kertenkele: Güvenilir ve bilgin bir karakteri temsil etmektedir.

Minik Balıklar: Meraklı olmalarına karşın korkak ve kendi çıkarlarını düşünen, bencil karakterlerdir. Kendi çıkarları için ihanet etmekten çekinmemişlerdir.

Pelikan: Kurnazlığıyla küçük balıkları kandıran ve diğer karakterler (toplum) tarafından şerrinden/kötülüğünden korkulan karakterdir.

Balıkçıl: Balıkların (toplumun) korkulu rüyasıdır. Toplumda kendisine karşı savaşılmaması gereken en güçlü karakterlerden biridir.

Kırmızı Balık: Ninesinin masalını dinledikten sonra uyuyamayan, KKB'yi ve gezdiği denizi merak eden yeni bir kahramanı temsil etmektedir.

Küçük Kara Balık'taki ana ve yardımcı kahramanlar incelendiğinde, taşıdığı ve temsil ettiği özellikler itibarıyla ana kahraman olan KKB'nin diğer karakterlerin tutum ve davranışları karşısında nasıl davranacağını kestirmek güç değildir. Meraklı, cesur, ne istediğini bilen, soran, sorgulayan, eleştiren, özgürlüğüne düşkün ve özerk bir karakteri temsil eden KKB fiziksel olarak da diğer balıklardan farklıdır. Bagan (2015) renginin siyah olmasını ötekileştirilmesi ve diğerleri tarafından kabul görmemesiyle ilişkilendirmektedir. Her bir karakterin gerek fiziksel gerekse psikolojik özellikleri metinde açık ve net bir biçimde ortaya konulmuştur. Çocuklar özdeşim kuracakları, benzemeye çalışacakları ya da karşısında yer alacakları karakterlerin niteliklerini kolay bir şekilde tespit edebilirler. Temsil ettikleri nitelikler dikkate alındığında kitaptaki karakterlerin seçiminin tesadüfi olmadığını söylemek mümkündür. Örneğin Bagan (2015; s.537) ana karakter olan balığın karşısına çıkabilecek muhtemel engelin “pelikan” olmasını “*Mısır'da Piramit metinlerinde 'henet' adı verilen pelikan 'Firavun'un annesi' ve tanrıça olarak kabul edilmektedir. Yani o, Firavun gibi otoriter ve zalim bir adamı yetiştiren bir pelikandır. Bu durum diktanın ve tahakkümün çıkış noktasıdır.*” sözleriyle açıklamaktadır.

Sahne/çevre: Hikâye derede başlayıp denizde sonlanmaktadır. Mekânın “dere- göl- ırmak-deniz” şeklindeki değişimi bilinenden bilinmeyene giden bir yol(culuğ)u işaret etmektedir. Nitekim “dere” karakterin yaşadığı ve çok iyi bildiği bir yeri temsil ederken diğer mekânlar bilmediği ve keşfetmeyi arzuladığı mekânları göstermektedir. Olaylar geçmişte belirsiz bir zaman diliminde gerçekleşmektedir.

Çatışma/problem: Küçük Kara Balık'ın önce annesi, sonra komşuları, çevresi ve nihayet çıktığı yolculukta karşılaştığı diğer karakterle karşı karşıya gelmesi ve mücadele etmesi çatışmalara ve problemlere neden olmaktadır. Bu süreç, ana karakterin kendini ve yaşadığı çevreyi (dünyayı) sorgulamasıyla başlamıştır. “*Daha anlamlı bir yaşam mümkün mü?*” sorusu ve öteyi arama düşüncesi bu çatışmanın/mücadelenin temelini oluşturmaktadır.

Konu: Konu, sanatçının duygu ve düşüncelerini çocuklara aktarmak için kullandığı araçtır. Bu eserin konusu “yaşadığı yerden ve yaşam şekline bunalan, sorgulayan, meraklı ve cesaretli küçük bir balığın yaşadığı derenin sonunu görmek için çıktığı yolculuk” şeklinde ifade edilebilir.

Tema: Yazarın ele aldığı konuyla okuyucuda uyandırmak istediği etki tema olarak (Sever, 2007b) ifade edilmektedir. Bir amaç uğrunda – bu eserde anlamlı bir hayat ve özgürlük – mücadele etmek eserin ana teması olarak ifade edilebilir.

Mesaj/Ana fikir: Hikâye içerdiği iletiler itibarıyla sadece küçüklerin değil, yetişkinlerin de okuyabileceği bir metin görüntüsü vermektedir. Hikâyeden çıkarılabilecek ana fikir her ne pahasına olursa olsun bir amaç uğrunda mücadele etmekten/hayallerimizden vazgeçmememiz gerektiğidir. Tema ile de uyumlu olan bu ana fikir yardımcı düşüncelerle de desteklenmiştir.

Dil ve Anlatım: Çocuk edebiyatını yetişkin edebiyatından ayıran en önemli özelliklerden birisi dil ve anlatımdır. Eser, hikâye edici anlatım biçimiyle kaleme alınmıştır. Yazar sade, kısa ve akıcı bir dil kullanmıştır. Eser, dil ve anlatım bakımından genel olarak “çocuğa görelilik” ilkesine uygundur ancak bazı imgesel ifadeler, çocuk okuru anlam üretirken zorlayabilir. Cümlelerin kısa olması dahi bazı yerlerde anlam yoğunluğunun önüne geçememiştir. Kullanılan bazı ifadeler (örn; Sen bizi derin bir aymazlık uykusundan uyandırdın.) çocukların anlamakta zorlanacağı sözcükler içermektedir. Metinde çok fazla tasvir kullanılmamış, kahramanların özellikleri doğrudan anlatılmak yerine hikâye içerisindeki diyalog ve olaylar üzerinden dolaylı olarak gerçekleştirilmiştir. Örneğin hikâyenin ana karakterinin özellikleri metnin tamamı okunduğunda çok rahat anlaşılabilir. Ya da yengecin yalancı ve sahtekâr olduğu ana karakterle diyalogundan ve yaşadıklarından anlaşılabilir.

İçerik: İçerik açısından değerlendirildiğinde; KKB'nin çocukları düşünmeye, sorgulamaya, yorumlamaya, merak etmeye, hayal kurmaya ve mücadeleye yönlendirdiği söylenebilir. Bir yazarın karakterleri nasıl seçtiği, onların sarf ettiği sözleri nasıl belirlediğinin yanı sıra, zaman ve mekânı

oluşturma, hikâyenin konusunu planlama ve temayı hissettirme tarzı bir sanattır ve bu sanat formal eleştiri türünün yakın odağındadır. Dil ve anlatım açısından, kitabın seslenen yaş grubuna uygun olduğu söylenebilse de sürekli tekrar eden bazı durumlarla bazı kelimelerin, hitap edilen yaş grubuna ağır gelebileceği ve uygun olmadığı söylenebilir. Örneğin kitapta “cesur olma”nın hemen her durumda vurgulanması ve “tedbirli olma”nın buna göre biraz daha geri planda kalması, çocukların yanlış genellemeler/çıkarımlar yapmasına neden olabilir. Çocuklar hemen her durumda cesur olamayabilir ve bu durum psikolojik açıdan onları rahatsız edebilir. Öte yandan her zaman cesur olmak da olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Ayrıca kitapta “öldürmek” ya da buna benzer ifadelerin çok defa geçtiği görülmektedir. “Öyleyse beni de öldürün. Çünkü ben de aynı sözleri söylüyorum.”, “Acaba testere balığının kendi hemcinslerini yemeye içi elverir mi?”, “Seni boğmalyız... Biz özgürlüğümüzü istiyoruz.”, “Eğer dediklerimi yapmazsanız bu hançerle hepimizi öldürürüm ve kaçır giderim ve siz ...”, “Ben balıkçılı öldürmek ve bütün balıkları rahat ettirmek istiyorum...”, “Ben bu namussuzu öldürmeden dışarı çıkmayacağım.” ifadeleri bu duruma örnek olarak verilebilir. “Şimdi ölüm çok kolay uğrayabilir bana! Ama yaşayabildiğim sürece ölümü karşılamaya gitmemeliyim. Elbette bir gün ölümle karşılaşsam – ki karşılaşacağım – önemli değil, önemli olan şu ki benim yaşamım veya ölümüm başkalarının yaşamını nasıl etkileyecek.” şeklindeki ifadenin ölümü içermesinin dışında anlaşılmasının da güç olduğu düşünülmektedir. Kitabın bazı bölümlerinde ana kahramanın diğer karakterlere karşı iğneleyici sözler kullandığı görülmektedir. Kitaplarda dilin iğneleyici bir biçimde kullanılması; yani “cahil, kendini bilmez, namussuz, ukala, şımarık muhallebi çocuğu, bastıbacak” gibi kelimelerin sık tekrarı, okuyucuyu farklı şekillerde etkileyebilir. Ancak bu demek değildir ki, çocuklar karşılaşır karşılaşmaz bu kelimeleri kullanacaklardır. Etkileşimli okumanın bu süreçte özellikle önemli olduğu düşünülmektedir. Sever’e (2015, s.22) göre çocuklar, davranışlarının olası sonuçları üzerinde düşünmeye özendirilmeli; davranış ve eylemlerinin başkaları üzerinde yaratacağı duygusal sonuçlar, onların duyarlıkları işletilerek kendilerine buldurulmalıdır. Bu açıdan bakıldığında KKB, çocukları düşündürmeye sevk edecek birçok unsuru içinde barındırmaktadır. Başkalarının aklına ihtiyaç duymadan, kendi aklıyla sorgulayabilme, doğrulara ulaşmak için sorumluluğu üstlenip yola koyulabilme gibi birçok unsur üzerinde çocukların düşünmesi sağlanabilir.

Metinlerarası Bakış Açısıyla Küçük Kara Balık

Metinlerarası bakış açısı önceki eserlerle mevcut eser arasında çeşitli açılardan ilgiler kurmayı gerektirir. Edebî metinlerin birbirleriyle ilişkili olduğu ve birbirlerini etkilemeye devam ettiği görüşü bu bakış açısının temelini oluşturur. Metinlerarasılık, bir metni daha önceden yazılmış başka metin(ler) aracılığıyla yorumlama işi (akt. Short, 1986) olarak tanımlanmaktadır. Akyol (2011) metinlerarası okumanın özünü, metinlerdeki düşünceler ve fikirler arasında ilişkiler kurarak yeni anlamlar üretme şeklinde ifade etmektedir. Bu durumda verilen metinden anlam üretme, okuyucuların diğer metinlerle ilgili bilgilerine bağlıdır. Metinlerarasılığı, okuma sürecinde okurun zihninde başka metinlerin canlanması olarak tanımlayan Özbay’a (2009) göre böyle bir okuma, eserin öncekilerle ilişkili olması ve sonraki eserler için bir beklenti oluşturması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla hiçbir metin tamamlanmış ve sonlanmış bir eser değildir, diğer metinlerle bağlantı içerisindedir ve başka metinlerin oluşturulması sürecine katkıda bulunmaya devam etmektedir (Bars, 2013, s.184).

Hartman’a (1995) göre bir okuyucunun kavrama kapasitesi, onun bir metinden anladıklarının çok ötesindedir. Bu iddia, iyi okuyucuların okudukları mevcut metni önceki metinlerle sürekli olarak ilişkilendirdikleri düşüncesine dayanmaktadır (Sipe, 2000). Metinlerarası eleştiride bir eser, içerik ve biçim açısından ilişkili olduğu diğer eserler dikkate alınarak çözümlenir. Yani metin yalnızca kendi iç unsurları ile değil, bazı dış unsurlar göz önüne alınarak da değerlendirilir. Bir metnin derinlemesine anlamlandırılması için ilişkili olduğu metinlerin doğru bir şekilde yorumlanması gereklidir (Bars, 2013). Dolayısıyla bu eleştiri türünde okuyucuya da büyük görev düşmektedir. Wolf (2004) bu tür

eleştiride metinlerarası bağlantılar kurulurken karşılaştırma ve zıtlıklar üzerine de odaklanıldığını ifade etmektedir. Bu bağlamda benzer karakterler, temalar, olay örgüsü vb. bulunan eserler karşılaştırılır.

Hiçbir metin tek başına var olmamış ve olmayacaktır. Her metin kendinden önceki ve sonraki metinler ile bağlantı içindedir. Bu bölümde KKB, temel kitap olarak seçilmiş; öncelikle yazarın diğer eserleri ile ilişkisi, sonrasında farklı yazarlarca yazılmış benzer nitelikteki eserlerle ilişkisi irdelenmiştir. KKB, yazarının diğer eserlerinden izler taşımaktadır. Bu eserde Samed Behrengi sistemin/kurulu düzenin ve onun etkisiyle oluşmuş toplumun dayattığı yaşam biçimini ve hedefleri değil, kendi hayalleri peşinde özgür olmak için maceraya atılan KKB'yi anlatmaktadır. KKB'de ana karakter yerleşik düzene bir anlamda başkaldırarak ve kendisine farklı bir yol çizerek yolculuğa çıkmıştır. Bu yolculukta yaşadığı zorluklar ve karşılaştığı güçlükler onu yıldırmamıştır. Eserde *merak, cesaret, tedbirli olmak, yalan söylememek, açık sözlü olmak, aklını kullanmak, fedakâr olmak, eleştirel bakış açısı, özerklik, otorite, kararlı olma, yardımseverlik, arkadaşlık, birlik ve beraberlik, araştırmak, kibir, zorda olana yardım etme, baskıya boyun eğmeme, heyecanlı olma, özgürlük, dürüst olma, güzellik-çirkinlik, mutluluk-mutsuzluk, yaşamın anlamı, yerleşik olanı sorgulama, öteki(leştirme), mücadele* gibi kavramlar işlenmektedir. Behrengi'nin diğer eserleri incelendiğinde burada sözü edilen kavramların birçoğunun yazarın diğer eserlerinde de işlendiği görülmektedir.

“Bir Şeftali Bin Şeftali” örneği detaylı bir biçimde incelendiğinde, her iki hikâyenin de yeni başlangıçlar, başkaldırı, yeni umutlar, sorgulama ve kurulu düzene isyan içerdiğini söylemek mümkündür. İşçi sınıfı kültürü her iki hikâyeye de yansımıştır. Yazarın metinlerini mutlu son ile bitirme kaygısı taşımadığı görülmektedir. Yazar; iki metinde de *ümit, merak, mücadele, baskıya karşı duruş, öteki(leştirme), cesaret, kararlı olmak, fedakârlık, arkadaşlık, tedbirli olmak* gibi duygu ve düşünceleri doğrudan ya da dolaylı olarak işlemiştir.

Küçük Kara Balık'ın ana teması olan “öteyi arama” düşüncesinin yazarın diğer eserlerinden Ah Masalı, Sevgi Masalı, Ulduz ve Konuşan Bebeği, Ulduz ile Kargalar, Bir Şeftali Bin Şeftali, Bir Günlük Düş ve Gerçek ile Kel Güvercinci'de de ele alındığı; hikâyeye ve masal kahramanlarının içinde yaşanan ânı ve mekânı değiştirme arayışı içinde olduğu görülmektedir. Örneğin Ulduz ve Kargalar ile Ulduz ve Konuşan Bebeği adlı eserlerde masal kahramanı akılsız, bilgisiz anne-babaların olmadığı, gerçek sevgi, dostluk ve dayanışmanın olduğu “kargalar şehrini” düşlerken KKB'de de ana karakter, anlamsız bir hayat süren cahil yetişkinlerin yaşadığı, doğup büyüdüğü mekândan daha anlamlı bir hayat yolculuğuna çıkmak istemektedir. KKB'de ailenin ve diğer hayvanların ana karakterin özgürlüğünü kısıtlamaya dönük hareketleriyle yine Ulduz ve Kargalar ile Ulduz ve Konuşan Bebek'te üvey annenin tutumları benzerlik göstermektedir. KKB, annesinin ve komşularının (otorite, gelenek) “*Dünya bizim olduğumuz yerdir, hayat da bizim yaşadığımızdır, vazgeç.*” (Behrengi 2014) türünden ısrarlarına rağmen, çıktığı bu yolculukta, pelikanın, yengeç ve balıkçılın tuzaklarıyla karşılaşır. Bütün bunlara rağmen akli ve mücadeleciliğiyle hep örnek olan KKB'nin okyanusa ulaşip ulaşmadığı bilinmemektedir. Ancak onun bu masalını dinleyen yeni balıklar belki de yeni yolculuklara dair yeni düşler kurarlar. Pancarcı Çocuk'ta ise küçük yaşına rağmen ve üstelik geçim derdine düşmüşken ana karakterin, her şeyini sömürmek isteyen zorbalarla savaşmak zorunda kaldığı görülmektedir. KKB, yakın çevresinden gördüğü baskıya rağmen yolundan dönmemiştir. Behrengi'nin hikâyeye ve masallarında karakterleri aracılığıyla her türlü baskıya, sömürüye, geri bırakılmaya karşı koyduğu görülmektedir. Kahramanları aracılığıyla nerede bir zalim ve zorba varsa üstüne gider, söz söyler ve çevresine bu zorbalarla savaşmayı öğretir. Yazarın derlediği eserlerin yanı sıra kendi yazdığı KKB, Pancarcı Çocuk, Bir Şeftali Bin Şeftali, Bir Günlük Düş ve Gerçek gibi hikâyeye ve masallarında bunu görmek mümkündür. Öyle ki bu mücadele zaman zaman “*fedakârlık yapmayı*”, “*kararlı ve korkusuz olmayı*” gerektirir. “*Fedakârlık*”, KKB'nin yanı sıra Ulduz ve Konuşan Bebeği, Püsküllü Deve, Alışma, Deli Dumrul, Bir Şeftali Bin Şeftali'de; benzer şekilde “*kararlı olmak*” Pancarcı Çocuk, İnatçı Kediler, Bir Şeftali Bin Şeftali ve Alışma hikâyelerinde doğrudan ya da dolaylı olarak işlenirken cesaret ya da korkusuz olmanın da Ulduz ve Kargalar ile Ulduz ve Konuşan Bebek gibi eserlerde ele alındığı görülmektedir. Fedakârlık, kararlılık, cesaret kişisel gelişimle ilgili kavramlarken Deli

Dumrul, Bu Gelen Köroğlu'dur, Başkan Keçi, Kar Tanesinin Serüveni gibi hikâyelerde ele alınan "birlik ve beraberlik içinde olmak" düşüncesinin toplumsal gelişimle ilgili olduğu görülmektedir. KKB'nin içerdiği iletiler yönüyle yazarın diğer pek çok masal ve hikâyesiyle benzerlikler içerdiği görülmektedir.

Metinlerarası bakış açısıyla çözümlemeye, bir başka yaklaşım eserle tür, yapı ve içerik yönünden benzerlik gösteren farklı yazarların eserlerinin karşılaştırılmasıdır. Behrengi, KKB adlı eserini masal türünün özelliklerine uygun şekilde ele almıştır. Eserde olağanüstülükler çok fazla yer verilmeyip karakterler hayvan figürlerinden seçilerek bu karakterlere konuşma ve düşünme özellikleri yüklenmiştir (Çolaker, 2009). Masal türüne uygun olarak sade ve akıcı bir şekilde okuyucuya dolaylı yoldan iletiler hissettirilmeye çalışılır (Belet Boyacı, Güner ve Babadağ, 2017). Eser, verilmek istenen iletiler ve günlük hayatta gerçekleştirilmek istenen düşünceler ana karaktere yüklenerek ana karakterin meydana gelen olumsuzlukların üstesinden geleceği şekilde kurgulanmıştır (Ertan, 2011). Bununla birlikte eser, masal türünün genelinde gözlemlendiği üzere mutlu sonla bitmek yerine belirsizlikle sonuçlanmıştır. Richard Bach'ın "Martı Jonathan Livingston" adlı eseri KKB ile karşılaştırıldığında, her iki eserin de masal türünün özelliklerine uygun şekilde ele alındığı, okuyucuya verilmek istenen mesajların masal türünün özelliklerine uygun şekilde, hayal gücüne hitap edici ve sadelikte aktarıldığı görülür (Çolaker, 2009). Bunun yanı sıra seçilen kahramanların da benzer kişilik özelliklerine sahip olduğu söylenebilir. Martı Jonathan da uçuşuyla, amacıyla, bu süreçte verdiği mücadeleyle yaşadığı çevredeki diğer martılardan farklı davranmakta, bunlar için takdir beklerken eleştirilmekte ve uzaklaştırılarak cezalandırılmaya çalışılmaktadır. Oysa o, öğrendiklerini diğer martılara öğretmeyi hedeflemektedir.

Behrengi ve Bach'ın öykülerinde yer verdikleri ana karakterlerin bir çocuğu simgelemeleri, aynı zamanda bu karakterlerin öykü başlıklarını oluşturması bir diğer ortak özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuğu sembolize eden bu hayvan figürü; Behrengi'nin eserinde "balık", Bach'ın eserinde "martı"dır. Farklı ülke ve farklı kültürlerle ait olan bu eserlerde çocuk, her ne kadar farklı hayvan motifleri ile sembolize edilmiş olsa da, ana karakterlerin birbirlerine yakın kişilik özellikleri taşıdıkları görülmektedir. Merak ve öğrenme arzusu, düşünme, sorgulama, özgüven, gözlemci, maceracı, cesur, girişken ve yeniliklere açık olma karakterlerin ortak ve olumlu nitelikleri olarak ön plana çıkmaktadır. KKB'nin en büyük hayali, derenin sonunda nelerin ve nasıl bir hayatın olduğunu öğrenmek ve daha anlamlı bir yaşama kavuşmaktır. Martı Jonathan'ın en büyük hayali ise daha hızlı uçmayı öğrenmek, kendisini bu alanda sürekli olarak geliştirmek ve yenilemektir. Her iki karakterin sürekli bir öğrenme merakı ve çabası içerisinde oldukları ve bu doğrultuda mücadele ettikleri görülmektedir. Bununla birlikte, her iki karakterde belirgin olarak ortaya çıkan bir diğer özellik de onların kendi inançları doğrultusunda davranmaları, mantıklarına uymayan düşüncelere karşı çıkmalarından ötürü, zaman zaman toplum tarafından dışlanmalarına yol açan, biraz asi ve meydan okumayı seven kişilik özelliklerine sahip olmalarıdır. Ana karakterler, inatçı ve bildiğini okuyan, ne pahasına olursa olsun aklına koyduğundan vazgeçmeyen çocuk izlenimi oluşturmaktadır. Ancak onların bu özelliği gerektiğinde risk alabilmelerine, bu sayede yenilik peşinde koşarak ve arayış içerisine girerek gelişmelerine olanak sağlamaktadır. Her günün bir diğeriyle aynı geçmesi, çevrelerinde hiç bir ilerlemenin ve gelişimin olmaması, onlarda hayatın amaçsız ve tekdüze yaşanmayacağı fikrinin oluşmasına neden olur. KKB, yaşamak için değil öğrenmek için yaşayan bir karakterken Martı Jonathan da amaçsız bir şekilde hiç düşünmeden her gün aynı şeylerin tekrarlanmasından KKB kadar sıkılmıştır.

Martı dışında KKB ile benzerlikleri bulunan ilk akla gelen eserler arasında Ceyda Günalp'in "Bunu Buraya Ben Koydum" ve Jean Paul Mongin'in "Bilge Sokrates'in Ölümü" adlı eserleri sayılabilir. İlk eser rutini sorgulamak, mutluluk / üzgün olma, yaşamın anlamı, yolda olmak, güzellik / çirkinlik, akıl yürütme, cesaret / korkaklık gibi konular; ikinci eser ise bilginin kaynağı, cesaret, mücadele, baskıya karşı duruş, ötekileştirme, ne pahasına olursa olsun inandığı yolda yürüme gibi hususlar açısından benzerlik göstermektedir. Rutini sorgulama açısından Colin McNaughton

tarafından yazılan “Sıradan Bir Okul Günü” isimli resimli çocuk kitabı da KKB ile ilişkilendirilebilecek bir başka eserdir.

Dönüşümsel Açıdan Küçük Kara Balık

Dönüşümsel eleştiride süreç, okur ve metin arasında gerçekleşir. Bu eleştiri türünde okuyucunun, eseri kendi yaşam deneyimleri ışığında değerlendirmesi beklenir. Okur, hayat tecrübesini metne yansıtır. Metni okurken okurun gözünde kendisine özgü yaşantılar canlanır (Wolf, 2004). Rosenblatt’a (1994) göre bu yaklaşım, okuyucu için bir rehber niteliği taşıyan metne, okuyucunun bireysel yaşam deneyimlerini getirdiği eleştiri türüdür. Okuyucunun bir eseri incelerken üzerinde durduğu, ilgisini çeken bölümler kendi geçmişine hatta çocukluğunda yaşadığı olaylara bağlıdır (Holland, 2009, s. 127). Dolayısıyla bir metni okurken bireylerin yaşadıkları duygusal süreçler ve okuma sonrası gerçekleştirilen değerlendirmeler ve yorumlar kişiye özeldir. Bir edebî metinle ilgili tüm okuyucuların aynı yorumu yapması veya aynı kaniya varması, okuyucuların eseri okurken ve değerlendirirken hayal dünyalarını, geçmiş yaşantılarını, tecrübe ve bilgilerini kullanmadıklarını gösterir. Bu durum da bireylerin olaylara ve insanlara karşı bakış açılarının daralmasına, dolayısıyla tek ve sabit bir noktadan bakmalarına neden olur (Köseoğlu ve Toprak, 2017, s.60). Bu eleştiri türünde okuyucu, eseri kendi hayat deneyimi içerisinde yorumlar ve eserde kendi yaşantısından izler arar. Bu sebepten bir eserin her okurda aynı etkiyi bırakması beklenemez.

KKB, ana karakterin karşı karşıya kaldığı durumlar ve bu durumlarda verdiği tepkiler yönünden okuyucunun kendi yaşamıyla bağ kurabilmesine olanak sağlayacak nitelikte bir eserdir. Ertan (2011) Behrengi’nin her zaman eserlerinde gerçek hayatta karşılaşılabilecek karakterlere yer vermesinin okuyucunun olayın akışına kapılıp kendisini de oradaymış gibi hissetmesini kolaylaştırdığını ifade etmektedir. KKB’nin, hayalleri ve bu hayalleri gerçekleştirebilmek için gösterdiği çabalar, cesareti, buna karşılık çevresinden gelen sert tepkiler ve bu tepkilere karşı takındığı tavır gibi birçok özellik okuyucunun kendini ana karakter yerine koyduğu veya koymak istediği şekilde biçimlendirilmiştir (Çolaker, 2009). Olay örgüsü, olayların geçtiği mekânlar genel olarak okuyucunun tasvir edeceği şekildedir ve bu yönüyle okuyucunun kendi yaşantısından izler bulabilmesine olanak sağlamaktadır. Çakır (2016) KKB’nin seksenlerde çocuk olanlar için şimdilerde muhtemelen her defasında korku ve cesaret karışımı bir sevmek olarak hatırlandığını ifade etmektedir. KKB’yi 1980’li yıllarda yaşanan siyasi çatışmaların içinde evladını kaybeden bir anne ile hayallerini gerçekleştirememiş, kabuğunu kırıp çıkamamış bir annenin okuduğunu farz edersek, ikisinin vereceği tepkiler muhtemelen farklı olacaktır. Birinci anne, buradaki çocuğun kesinlikle annesinden ayrılmaması gerektiğini savunurken ikinci anne çocukların mutlaka hayallerinin peşinden gitmesi ve onların engellenmemesi gerektiği yönünde görüşler ileri sürebilir. Eserde yer alan balıklar, kurbağalar, kertenkele, yengeç gibi birçok karakterin sergilemiş olduğu tavır ve metin içerisinde verdikleri cevaplar aslında günümüzde sık sık karşılaştığımız durumlara örnek oluşturmakta; bu şekilde okuyucu, kendi yaşamındaki benzer durumları eser içerisinde bulabilmektedir. Kendini karakterle özdeşleştiren bir okurun yaşamında hikâyedeki diğer karakterlerin özelliklerine sahip insanlarla karşılaşması ya da o nitelikte insanları görmesi/gözlememesi de muhtemeldir. Menfaatleri uğruna yengeç gibi yalan söyleyenler, kurbağalar gibi kendini beğenmişler, kertenkele gibi bilge insanlar, kendi düşüncelerini hayata geçirmek yerine başkalarına bağlı olarak yaşayanlar, sabit ve gelenekçi düşünceye sahip olanlar, ihanet edenler, birlikte hareket edenler, başkaları için kendini feda edenler vb.

Sosyo – Kültürel Açıdan Küçük Kara Balık

Bu eleştiri türünde politik, sosyal ve tarihî boyutlara odaklanılır. Güç ve otorite anahtar kavramlar olup metnin gizli varsayımları üzerine gidilir. Bu yaklaşımda eleştirilenler öne çıkarılmış ya da geri plana atılmış (susturulmuş) bakış açılarını, değerleri, normları dikkate alarak sorgulama yaparlar. Gerçek hayatta doğrudan otorite hedef alınmadığı veya eleştirilemediğinden eserde

otoriteye karşı dolaylı yoldan daha kapsamlı eleştiriler yöneltilebilir. Eserin yazıldığı dönemin koşullarının, toplumsal yapının ve o toplumun psikolojisinin metne nasıl yansıtıldığı üzerinde durulur. Yazar, içinde bulunduğu gerçekliği eserlerine yansıtmaktadır (Wolf, 2004). Bu nedenle yazarın yaşadığı yerin, atmosferin ve içinde bulunduğu şartların dikkate alınması gerekmektedir. Sosyokültürel eleştiri ortaya koyduğu bu bakış açısıyla görünmeyen gerçeklerin ortaya çıkmasında etkilidir. Eserlerde yer verilen iletilerden en çok kimlerin etkileneceğinin tartışılması bu eleştiri türünün kapsamı içerisindedir.

Bir toplumda kadın ve erkeğe biçilen roller, dinî ve ekonomik etmenler, sınıfsal yapı, ırk ve renge dayalı yapılanmalar vb. özellikler o toplumun sosyokültürel yapısını oluşturur. KKB adlı kitabı bu çerçevede değerlendirdiğimizde, sosyokültürel manada bir ayırım yapıldığı söylenemez. Mesela diğer balıklardan ana kahramanın rengi farklıdır ancak bu durum onun dışlanmasına veya hor görülmesine neden olmamıştır. Eserde din, ırk ve cinsiyet ile ilgili konulardan hiç bahsedilmemiştir. Öte yandan ana karakter bir ifadesinde dünya üzerinde birçok canlı yaşadığını ve hepsinin özelliklerinin farklı olduğunu “... Eğer cahil olmasaydınız bu dünyada pek çok farklı türde yaratık olduğunu ve hepsinin de kendi türlerini pek güzel bulduğunu bilirdiniz...” (Behrengi, 2014, s.21) şeklinde ifade etmiş ve aksi yöndeki düşüncüyü cahillik olarak nitelendirmiştir. Bu durum bir ayırımdan ziyade her canlının kendine özgü olduğu ve doğanın/dünyanın bir parçasını oluşturduğuna vurgu yapmaktadır. Bu noktada yukarıda geçen ifadelerle çocuklara çevrelerinde farklı din, kültür, cinsiyet ya da milletten insanlara karşı saygılı davranılması gerektiği sezdirebilir. Bu yönüyle yazarın ayrıştırıcı ifadeler veya olay örgüsünden ziyade birleştirici iletilere yer vererek duyarlı davrandığı söylenebilir.

Yaşadığı yerde mutlu olan bireyler arayış içine girmezler. Yazarın yaşadığı bölgenin sosyal yapısı, gelenekleri, inanışları, dogmaları, baskıları yazarı rahatsız etmektedir ki yazar, içinde bulunduğu koşulları sorgulamakta ve daha iyi bir yaşamın hayalini kurmaktadır. Bu anlayışın izleri eserlerinde görülen yazar, içinde yaşadığı koşulları ve bu hayalini eserine de yansıtmış ve ana karakterini bu arayış içerisinde bir yolculuğa çıkarmıştır. Ama onun bu arzusu en başta annesi olmak üzere tüm yakınları tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Masalda anne ve komşu balıkların ve hatta diğer karakterlerden birçoğunun düşüncesine göre küçük bir balığın böylesi bir yolculuğa çıkması saçmadır. Yol tehlikelerle dolu olduğundan KKB'nin evinde kalması gerektiğine inanılmaktadır. Anlamli bir hayat arayışı için çıkılan bu yol tehlikelerle doludur ve birçok kişi bu durumdan rahatsız olmaktadır. Aslında eser bu boyutuyla yazıldığı dönemin sosyal ve siyasal ortamını anlatmaktadır. Bu özellikler aslında çoğu toplumda bulunmaktadır. Yeni ve riskli bir fikir, insanlara itici, korkutucu ya da tehlikeli gelebilir. KKB'de olduğu gibi çevre ya da güç ve otoriteyi temsil eden karakterler bu durumu olumsuz karşılayabilir. Buradan yazarın yaşadığı toplumda baskıcı ve yasaklarla dolu bir anlayışın hüküm sürdüğü anlaşılmaktadır. Böylesi bir toplumda tartışılmaması gereken, konuşulması dahi suç olan konuların dile getirilişinin ölümle sonuçlanabileceği, hem KKB isimli eserde ele alınmış hem de yazarın kendisinin şüpheli ölümü adeta bu durumu kanıtlar nitelikte gerçekleştirmiştir. Eserde balıkların çoğu, mecbur bırakıldıkları hayatı yaşamaktadır ve buna itiraz etmemektedir. Tıpkı eserin yazıldığı ortamdaki Şahlık rejiminde halkın çoğunluğunun yaptığı gibi. Ancak eserde KKB gibi düşüncelerinin/hayallerinin peşinden giden balıkların da olduğu görülmektedir. Yazar, böylesi toplumlarda birlikte hareket etmenin ve örgütlenmenin otoritenin gücünü kırmada ve başarıya giden yolda oldukça etkili bir adım olduğunu örneklerle göstermiştir. Kertenkele ile KKB arasında gerçekleşen konuşmalarda kertenkelenin balıkların örgütlenerek balıkçıyı nasıl usandırdıklarına dair “Onlar birlik olmuşlar ya, balıkçı ağını suya atınca ağa giriyor ve ağı kendileriyle birlikte çekip denizin dibine sürüklüyorlar.” (Behrengi, 2014, s.30) şeklindeki ifadesi bu örneklerden biridir. Yazar, içinde bulunduğu toplumun yapısını değiştirmek adına şu mesajı vermeye çalışmaktadır: “Yaşadığınız toplumda birçok sorun var. Dünya buradan ve size dayatılanlardan ibaret değil. Mantıksız ve akıl dışı kuralların, dayatmaların arasında sıkışıp kalmayın. Düşünmenizi ve sorgulamanızı engellemeye çalışanlarla mücadele edin.”

Çocukların, içinde yaşadıkları toplumun bir parçası olarak toplumun sorunlarına ve gerçeklerine yabancı kalmamalarını amaçlayan Samed Behrengi “KKB” adlı eserinde sosyokültürel açıdan anlamlı mesajlar bırakmıştır (Akçay ve Baş, 2015). Eserde ilk olarak ailesi, daha sonra içinde bulunduğu toplum ile çatışma yaşayan KKB toplumun kendisinden beklediği örnek çocuk olamayarak ve toplum yapısına aykırı davranışıyla çevresinden sert tepkiler alarak toplumdan uzaklaştırılmıştır. KKB’nin yenilikçi ve girişimci davranışları toplumun gelenekçi sosyokültürel yapısıyla çatışma yaşamasına neden olmuştur (Ertan, 2011). Bununla birlikte KKB’nin serüveninde karşılaştığı diğer canlılar ile kurduğu diyaloglar onun güçlü bir sosyal iletişiminin olduğunu, ayrıca diğer balıklar arasında girişken yapısıyla sosyal sorumluluk sahibi bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir. KKB, her ne kadar toplumun sosyokültürel değerleriyle ters düşse de genel anlamda içinde bulunduğu toplumun düzenini değiştirmek gibi bir amaca sahip değildir. O aslında kendini gerçekleştirme arzusu içerisinde (Çolaker, 2009).

Samed Behrengi ile eserin ana kahramanı arasında pek çok açıdan benzerlik olduğu gibi, yazarın yaşadığı toplumdaki insanları da hikâyenin diğer karakterleri ile ilişkilendirmek mümkündür. Böyle bir okuma yapıldığında; fakir, zengin, cahil, bilgin/okumuş, zayıf, güçlü elinde bulduran, hain, yoldaş, cesur, korkak, tehlikeli, özgür düşünen, kendini beğenmiş tüm karakterleri hem Behrengi’nin gerçek yaşamında hem de KKB adlı masalında bulmak mümkündür. Bu açıdan bakıldığında Behrengi’nin yazdığı bu kitapla bireylerin içinde yaşadıkları toplumun bir parçası olarak o toplumun sorunlarına ve gerçeklerine yabancı kalmamalarını, duyarlı olmalarını (Akçay ve Baş, 2015) ve bu duyarlılıkla daha iyi bir yaşam için mücadele etmelerini sağlamayı amaçladığını söyleyebiliriz. Yazar KKB ile tıpkı kısa yaşamında kendisinin yaptığı gibi okuyucularının da kendi yaşamlarında karşılaşacağı sosyal ve siyasi baskılara boyun eğmeden daha iyi bir yaşam için mücadele etme düşüncesini okuyucularına iletmeye çalışmıştır.

Sonuç

Araştırmada Samed Behrengi’nin “Küçük Kara Balık” adlı eseri Wolf’n (2004) ortaya koyduğu yaklaşımla çok boyutlu olarak çözümlenmiştir. Yapılan çözümlenmeler ve alanyazındaki ilgili diğer araştırmalar eser üzerine çok farklı okumalar yapılabileceğini göstermektedir. Okumaların bu denli çeşitli oluşu ve üretilen anlamlar dikkate alındığında, eserin hitap ettiği hedef kitlenin yaş aralığının orantılı olarak genişlediği görülmektedir. KKB, ideallerini eserleriyle savunan bir yazarın/sanatçının yaşamının temsili olarak okunabileceği gibi örnek olması açısından bir karakterin amacını, hayallerini gerçekleştirmek için çıktığı yolculukta karşılaştığı engellere rağmen nasıl mücadele ettiğini göstermek açısından da okunabilir. Farklı bir okumayla toplumsal ve kültürel âdetlere, gelenek ve göreneklere karşı özgürlükçü bir tutumu temsil eden genç kuşağın bireyselleşme hikâyesi olarak ya da özerk benlikli bireyler yetiştirmede ebeveyn tutumlarının nasıl olması gerektiğini tartışmak amacıyla da okunabilir. Eserin edebî niteliğini belirlemek açısından diğer eserlerle birlikte karşılaştırmalı okumalar yapılabileceği gibi, benzer temadaki eserler bu ve benzeri eserlere hazırlık, eserin kendisi ise daha üst seviyedeki metinlere (eserlere) hazırlık amacıyla da okunabilir. İlkokul düzeyinde öğrencilere öğrenmenin temelini merak ve araştırmaya dayandığını göstermek amacıyla okunabileceği gibi üniversite düzeyinde bilginin kaynağını (rasyonalizm, empirizm) sorgula(t)ma amaçlı da okunabilir. Eğitim ortamları açısından düşünüldüğünde bu noktada öğretmenin sorması gereken temel soru “*Bu deneyimden benim öğrencilerimin öğrenmesini istediğim şey nedir?*” sorusudur.

Wolf’e (2004) göre her yaklaşımın avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Genetik bakış açısı yazarı, formal bakış açısı metni, metinlerarası bakış açısı ilgili/ilişkili diğer metinleri, dönüşümsel bakış açısı diğer unsurların yanı sıra okuyucuyu, sosyo-kültürel bakış açısı güç ve otorite bağlamında toplumsal yapıyı, öne çıkarılanları ve geri plana atılanları dikkate almayı gerektirmektedir. Genetik bakış açısıyla metni çözümlenmeye çalışan okur, yazarın biyografisiyle onun çalışmaları arasındaki ilişkiyi, motivasyonunu, dönemini, kültürünü vb. pek çok şey öğrenebilir. Formal bakış

açısı, metnin kendi içerisinde metinsellik ölçütleri açısından çözümlenmesini gerektirir. Ancak bu çözümleme konusunda dikkatli olmak gerekmektedir. Çözümleme işini öğretmenler yaptığı zaman öğrenciler sadece pasif alıcılar konumuna düşerler. Metinlerarası çözümlemede metinlerin üstünkörü seçilmesi, derinlemesine bağlantıların ve anlamların oluşturulması yerine yüzeysel düzeyde bağlantılar kurulmasına neden olabilir. Dönüşümsel okumada metin ve bağlamla birlikte okur tepkileri ön plana çıkmaktadır. Her okur ortama getirdikleri ile farklı anlam kurabilir. Bu durum kurulan her anlamın ya da tepkinin kabul edilmesi gerektiği gibi bir yanlış bir algıya neden olabilir. Wolf'e (2004) göre Rosenblatt hiçbir zaman "ne olursa kabul" anlayışında olmamıştır. Onun demek istediği tek bir doğru ya da metin yorumlaması olamayacağı, ancak okuyucuların ulaştığı sonuçları, yorumları yargılamak ve doğruluğunu ispatlamak için metne dönmeleri gerektiğidir. Bütün bunlar, metni çözümlemede farklı yollara başvurma anlam üretmeyi zenginleştirdiğini ancak her yaklaşımda dikkat edilmesi gereken hususlar olduğunu göstermektedir. Çocuk edebiyatının en önemli işlevi çocuklara okuma sevgisi ve alışkanlığını kazandırmaktır. Bunun yolu çocukları düzeylerine uygun nitelikli kitaplarla buluşturmaktan ve bilinçli uygulamalardan geçer. Nitelikli çocuk kitaplarını seçmek ve etkili bir şekilde çocuklarla paylaşmak anne, baba ve öğretmenlerin sorumluluğundadır. KBB gibi eserlerin farklı yönleriyle ele alınıp işlenebilmesi için yetişkin rehberliğinde etkileşimli okumalar yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu da ancak edebî eserlerin öncelikle yetişkinler tarafından bilinçli olarak incelenmesi ve bu araştırmada örneklendirildiği gibi farklı bakış açılarıyla eleştirilmesiyle mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akbayır, S. (2010). *Çocuğum neyi okumalı?* Ankara: Pegem.
- Akçay, S. ve Baş, B. (2015) Samed Behrengi'nin hikâyelerindeki eğitsel iletiler üzerine bir araştırma. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(3), 77-90.
- Akyol, H. (2011). *Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Alamdar, S.G. (2017). Samed Behrengi'nin Küçük Kara Balık adlı kitabının özerk benlikli çocuk ve genç yetiştirme sürecindeki önemi. *International Journal of Language Academy*, 5, (4), 189-204.
- Arkılıç-Songören, S. (2011). İlköğretimde çocuk edebiyatı. *Contemporary Online Language Education Journal*, 1, 82-88.
- Arpacı, Ö. (2008). *Çocuk kitaplarında iletiler ve iletilerin aktarım biçimi (Sevim Ak Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Aslan, C. (2007). Yaşam gerçekliğinin çocuklara iletilmesi bakımından '100 Temel Eser'deki öyküler üzerine bir inceleme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi 4. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi Özetler Kitapçığı*. İstanbul.
- Aslan, C. (2013). Çocuk ve gençlik edebiyatı yapıtları yoluyla düşünme. *Kum Edebiyat Dergisi*, 72-73, 11-18.
- Ateş, H. (2012). *Gülsüm cengiz' in öykülerinin çocukta doğa sevgisi ve çevre bilinci geliştirme açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Ateş, S. (2011). *İlköğretim veşinci sınıf Türkçe dersi öğrenme – öğretim sürecinin anlama öğretimi açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ateş, S. (2013). İlkokulda peritextual okumadan metinlerarası okumaya resimli hikaye kitabı okuma süreci. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 10, (1), 1567 – 1585.

- Aytekin, H. (2016). *Çocuk ve gençlik edebiyatı*. Ankara: Anı.
- Bars, Mehmet Emin (2013). Metinlerarası ilişkiler bağlamında Oğuz Kağan Destanı'na bir bakış. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı. 2/4, ss. 181-197.
- Behrengi, S. (2018). *Küçük Kara Balık*. İstanbul: Can Sanat.
- Bilgin, H. (2011). *5-6 yaş çocuklarına yönelik 1990-2010 yılları arasında basılan resimli kitapların çocuğa görelilik kavramına göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Boyacı, Ş. D. B., Güner, M., & Babadağ, G. (2017). "Dünyada başka şekilde yaşamak da mümkün mü?" Değer eğitiminde "Küçük Kara Balık" örneği. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 172-194.
- Bugan, F. (2015). Küçük Prens ve Küçük Kara Balık Çerçevesinde Doğudan Batıya Özgürlük Anlayışı. 2. *Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (24-25 Ekim)*, (s. 535-543). İstanbul.
- Canlı, S. ve Aslan C. (2018). Çetin Öner'in 'Gülibik' adlı çocuk romanının yapısal ve eğitsel ilkeler açısından incelenmesi. *Elementary Education Online*, 17, (2), 812-833.
- Çakır, D. (2016). Küçük kara balık üzerine birkaç söz. <https://davutcakir.wordpress.com/2016/08/11/kucuk-kara-balik-ustune-bir-deneme/> adresinden 20 Mart 2018 tarihinde erişilmiştir.
- Çatalcalı-Soyer, A. (2009). Okul öncesi dönem çocuk hikâye kitapları: stereotipler ve kimlikler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 13-27.
- Çiftçi, F. (2013). Çocuk edebiyatında yaş gruplarına göre kitaplar ve özellikleri. *Muş Alpaslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, (1), 125-137.
- Çolak, Ö. (2009). *Samed Behrengi'nin "Küçük Kara Balık", Richard Bach'ın "Martı Jonathan Livingston" ve Cahit Zarifoğlu'nun "Motorlu Kuş" adlı öykülerindeki ana karakterlerin kişilik gelişimi, bireyselleşme ve toplumsallaşma açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- D'Angelo, E. (1971). Critical thinking in reading. *Elementary English*, 48, (8), 946-950.
- Dağlıoğlu, H. E. ve Çakmak Ç., Ö. (2009). Okul öncesi çocuklarına yönelik yayınlanan hikâye kitaplarının şiddet ve korku öğeleri açısından incelenmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 23 (3), 510-534.
- Demircan, C. (2006). Tübitak çocuk kitaplığı dizisindeki kitapların dış yapısal ve iç yapısal olarak incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, (1), 12-27.
- Dilidüzgün, Selahattin (2006). Çocuk Edebiyatı Eleştirisinin Temelleri ve Türkiye'de Çocuk Edebiyatı Eleştirisi. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi. 04-06 Ekim 2006, Ankara.
- Doğan Güldenoğlu, B. N. (2017). Çocuk edebiyatı kitaplarındaki yetişkin ve çocuk karakterlerin incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 14, (4), 4768 – 4780.
- Ertan, G. G. (2011). Samed-i Behrengi'nin hikâyeciliği ve İran çocuk edebiyatındaki Yeri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 164-171.
- Florea, N.M., and Hurjui, E. (2015). Critical thinking in elementary school children. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 180, 565 – 572.

- Genç, H.N. ve Yalınkılıç, K. (2011). ‘Fadiş’ ve ‘Küçük Prens’ adlı eserlerin tasarım ve içerik özelliklerinin eserlerin eğitsel yönüne etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 99-114.
- Gönen, M., Karakuş, H., Uysal, H., Kehci, A., Ulutaş, Z. ve Kahve, Ö. (2015). Resimli çocuk kitaplarının içerik ve resimleme özelliklerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, (49), 724-735.
- Gönen, M., Katrancı, M., Uygun, M., & Uçuş, Ş. (2011). İlköğretim birinci kademe öğrencilerine yönelik çocuk kitaplarının, içerik, resimleme ve fiziksel özellikleri açısından incelenmesi, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 36 (160), s. 250-266.
- Gönen, M., Uygun, M., Erdoğan, Ö. ve Katrancı, M. (2012). Resimli çocuk kitaplarının fiziksel, içerik ve resimleme özellikleri açısından incelenmesi. *Milli Eğitim*, 196, 258-272.
- Gözütok, T. K. (2008). Güney Azerbaycanlı yazar Samed Behrengi’nin hikaye ve masal dünyası. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5, (2), 31-51.
- Gültekin, A. (2006). Türk çocuk ve gençlik edebiyatında eleştiri kültürüne örnek olarak Serpil Ural’ın Şafakta Yanan Mumlar’ı. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, (11), 43-58.
- Hartman, D. K., & Hartman, J. A. (1993). Reading across texts: Expanding the role of the reader. *The Reading Teacher*, 47 (3), 202-211.
- Hartman, D.K. (1995). Eight readers reading: The intertextual links of proficient readers reading multiple passages. *Reading Research Quarterly*, 30, 520-561.
- Harvison, A.R. (1967). Critical reading for elementary pupils. *The Reading Teacher*, 21, (3), 244-252.
- Holland, Norman (2009): *Literature and the brain*. PsyArt Foundation, Florida.
- Hunt, P. (2004). *Understanding children literature* (Second Edition). New York: Routledge.
- Işıtan, S. ve Gönen, M. (2006). Resimli çocuk kitaplarının benlik kavramı ile ilgili konuları içermesi yönünden incelenmesi, II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiri Kitabı, 413-420.
- İpşiroğlu, Z. (2007). Çocuk yazını eleştirisi II. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu - Gelismeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri (04-06 Ekim 2006) Sempozyum Kitabı*. (S. 173-177), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kadıızade, Esmâ Dumanlı (2011). Hüseyin Cöntürk ve Yeni Eleştiri. *TÜBAR* 39, 189-199.
- Kara, C. (2012). Çocuk kitabı seçiminde resimlemelerle ilgili olarak ebeveynin dikkat etmesi gereken başlıca unsurlar, *Batman University Journal of Life Sciences*, 1(1), 225-232.
- Koçağan, F. Ö. (2012). *İlköğretim “4-5.” sınıf için hazırlanan öyküleyici çocuk kitaplarının okunabilirlik ve değerler yönünden incelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kolaç, E., Demir, T. ve Karadağ, R. (2012). Öğretmen adaylarının dil eğitiminde çocuk edebiyatı metinlerinin kullanımına yönelik görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 161, 195 – 213.
- Köseoğlu, Berna & Toprak, Metin (2017). Modern Kuramların Postmodern Yansımaları: Okur Odaklı Edebiyat Kuramlarında Okurun Konumlandırılışı. *Diyalog*, 1, ss. 49-70.
- Lenski, S.D. (1998). Intertextual intentions: Making connections across text. *The Reading Teacher*, 72, 74-80.

- Lynch-Brown, C., and Tomlinson, C.M. (1999). *Essentials of children's literature* (Third edition). Boston: Allyn and Bacon.
- Maden, S. (2007). Aytül Akal'ın çocuk masallarında anlatım bozuklukları. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 33, 141-150.
- Maltepe, S. (2009). Türkçe öğretmeni adaylarının çocuk edebiyatı ürünlerini seçebilme yeterlilikleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, (21), 398 – 412.
- Mert, E. L. (2016). Çocuk Edebiyatı Eleştirisinin Türkçe Öğretmen Adaylarının Çocuk Kitaplarını Gelişim Düzeylerine Göre Ayırıştırma Becerisine Etkisi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, (2), 1252-1274.
- Oğuzkan, F. (2013). *Çocuk edebiyatı* (10. Baskı). Ankara: Anı.
- Özbay, M. (2009). *Anlama teknikleri: I - Okuma eğitimi*. Ankara: Öncü.
- Özer, A. (2006). Çocuk kitaplarındaki resimlerin “çocuğa göreliği”, II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiri Kitabı, 425-432.
- Özgider, S.D. (2010). *Türkiye ve İngiltere’de çok satılan çocuk kitaplarının biçimsel ve içerik özellikleri açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Pearson, P. D. (2009). The roots of reading comprehension instruction. S.E Israel & G.G. Duffy (Eds). *Handbook of research on reading comprehension* (3-32). New York: Routledge.
- Reid, G., & Green, S. (2017). *Disleksi ile başa çıkmak için 100 pratik öneri* (Çev: Serpil Aras). Ankara: Arkadaş.
- Rosenblatt, L.M. (1978). *The reader, the text, the poem: The transactional theory of the literary work*. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Rosenblatt, L.M. (2004). The transactional theory of reading and writing. In R.B. Ruddell, and N.J. Unrau (Eds.), *Theoretical models and processes of reading* (5th ed., p. 1363-1368). Newark, DE: International Reading Association.
- Rosenblatt, L.M.(1994).*The reader, the text,the poem: The transactional theory of the literary work*. Carbondale,IL: Southern Illinois University Press.
- Sever, S. (2007b). Çocuk edebiyatı öğretimi nasıl olmalıdır? II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu -Gelismeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri (04-06 Ekim 2006) Sempozyum Kitabı.(Sayfa:41-56), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sever, S. (2013). *Çocuk ve edebiyat* (7. Baskı). Ankara: Tudem.
- Sever, S. (2015). *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. Ankara: Tudem.
- Sever, S. , Kaya, Z. ve Aslan, C. (2006). *Etkinliklerle Türkçe Öğretimi*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Short, K.G. (1986). *Literacy as a collaborative experience*. Unpublished doctoral dissertation, Indiana University.
- Sipe, L.R. (2000). “Those two gingerbread boys could be brothers”: How children use intertextual connections during storybook readalouds. *Children's Literature in Education*, 31 (2) 73-90.
- Şentürk, S. (2017). Küçük kara balık olmalı! <http://highfro.com/2017/05/07/kitap-elestirisi-kucuk-kara-balik/> adresinden 20 Mart 2018 tarihinde erişilmiştir.
- Şirin, M. R. (2007). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış*. Ankara: Kök.

- Temizyürek, F., Şahbaz, N.K. ve Gürel, Z. (2016). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem.
- Tuncer, M. (2016). *Okul öncesi eğitim kurumlarında kullanılan resimli hikâye kitaplarının öğretmen görüşleri doğrultusunda incelenmesi (Elazığ İli Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Uğurlu, B. (2010). Çocuk edebiyatı eleştirisi. *Turkish Studies*, 5, (3), 1921 – 1945.
- Ulusoy, M. (2016). Resimli çocuk kitapları ve okur-tepki teorisi. *İlköğretim Online*, 15 (2), 487-497.
- Ulutaş, A. (2017). Okul öncesi dönem çocuk kitaplarındaki resimlerin çocuğa göreliğinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, (61), 602-610.
- Wolf, S. A. (2004). *Interpreting literature with children*. New Jersey London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Wolf, W., King, M.L., & Huck, C.S. (1968). Teaching critical reading to elementary school children. *Reading Research Quarterly*, 3, 435-498.
- Yazıcı, N. (2013a). Çocuk edebiyatı alanında üniversitelerde yapılan lisans sonrası çalışmalar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, (1), 441-452.
- Yazıcı, N. (2013b). Çocuk edebiyatı ve edebiyat eleştirisi: Çocuk Kalbi romanında anlatının biçimlenişi ve söylemsel niyetler. *Bilig*, 66, 315-334.
- Yılar, Ö. ve Celepoğlu, A. (2015). Çocuk yayınları ve bu yayınlarda bulunması gereken temel unsurlar (5. Baskı). *Eğitim fakülteleri için çocuk edebiyatı* (Ed: Ömer Yılar, Lokman Turan, s. 37-66). Ankara: Pegem.
- Yükselen, A., Şenol, F.B., Üstündağ, A. ve Ay, A. (2017). 7-12 yaş çocuklarına yönelik çocuk kitaplarının içerik, resimleme ve fiziksel özellik açısından incelenmesi. *International Journal of Social Sciences*, 55, 441-456.
- Zariç, Mahfuz (2014). Yeni Eleştiri Kuramından Akademik Eleştiri Yöntemine, *International Journal of Languages Educating and Teaching*, 3, 99-121.

